

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет економіки та управління
Кафедра економіки та природокористування

Костянтин ПАВЛОВ
Олена ПАВЛОВА

МІКРОЕКОНОМІКА
Методичні вказівки до практичних занять

Луцьк-2021

УДК 330.101.542 (072)

П 12

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Рецензенти: **Лялюк Алла Миколаївна** к.е.н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ковальська Л.Л. д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва, Луцький національний технічний університет

Павлов К. В., Павлова О.М.

П 12 Мікроекономіка: методичні вказівки до практичних занять. Луцьк. ВНУ імені Лесі Українки, 2021. 74 с.

Методичні вказівки до практичних занять із дисципліни «Мікроекономіка» призначені допомогти студентам опанувати теоретичний матеріал та містять питання для обговорення, навчальні завдання, тести для поточного контролю.

Рекомендовано студентам 1 курсу освітньо-професійних програм «Аналітична економіка», «Облік і аудит», «Менеджмент», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», «Маркетинг», «Фінанси, банківська справа та страхування»

УДК 330.101.542 (072)

© Павлов К. В., Павлова О.М. 2021

©Волинський національний

університет імені Лесі Українки, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Структура навчальної дисципліни.....	5
Тема 1. Предмет і методи мікроекономіки.....	6
Практичне заняття 1.	6
Тема 2. Попит, пропозиція, еластичність.....	10
Практичне заняття 2.....	10
Практичне заняття 3.....	14
Тема 3. Основи теорії поведінки споживача.....	18
Практичне заняття 4.....	18
Практичне заняття 5.	18
Тема 4. Економічні витрати.....	22
Практичне заняття 6.	22
Тема 5. Ринок досконалої конкуренції.....	25
Практичне заняття 7.	25
Практичне заняття 8.....	29
Тема 6. Олігополія та монополістична конкуренція.....	33
Практичне заняття 9.	33
Практичне заняття 10.....	36
Тема 7. Олігополія та монополістична конкуренція.....	40
Практичне заняття 11.	40
Практичне заняття 12.....	44
Практичне заняття 13.....	48
Тема 8. Ринок ресурсів.....	52
Практичне заняття 14.	52
Практичне заняття 15.....	56
Практичне заняття 16.....	60
Практичне заняття 17.....	63
Тема 9. Інституціональні аспекти ринкового господарства.....	67
Практичне заняття 18.....	67
Рекомендована література.....	72

ВСТУП

Мікроекономіка дає методологічні основи для вивчення багатьох економічних дисциплін таких як: економіка підприємства, аналіз господарської діяльності, маркетинг, підприємництво тощо.

Методичні вказівки до практичних занять включають теми практичних занять, відповідно до яких визначено мету, ключові поняття навчальних занять, питання для обговорення, тестові завдання для поточного контролю та навчальні завдання. Більшість практичних занять розраховані на 4 академічні години.

Загальні компетентності здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні ; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність до адаптації та дій у новій ситуації; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність до фундаментального аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів. Вміння виявляти, аналізувати і структурувати проблеми підприємства і розробляти рішення; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях: розробка і застосування нових економічних, торговельних, біржових інструментів; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність використання інформаційних і комунікаційних технологій: використання цих технологій для налагодження внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність працювати в команді; здатність виявляти ініціативу та підприємливість; прагнення до збереження навколишнього середовища; здатність діяти відповідально та свідомо; здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність

зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань; здатність приймати ефективні управлінські рішення при попередженні та вирішенні конфліктів; вміння вступати в контакт і встановлювати доброзичливу атмосферу під час комунікації з бізнес-партнерами; вміння вирішувати конфлікти в діловому спілкуванні і долати комунікативні бар'єри; здатність взаємодіями з іншими людьми, вміння працювати в групах; вміння управляти конфліктами та стресами; здатність конструктивної взаємодії в ситуації конфлікту; здатність розробляти й приймати ефективні управлінські рішення в умовах конфлікту; вміння розрізняти конструктивні та деструктивні конфлікти; здатність попереджати, уникати та розв'язувати конфлікти; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

Фахові компетентності розуміння особливостей провідних наукових шкіл та напрямів економічної науки; здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати; розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави; критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності; здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур; здатність здійснювати діяльність у взаємодії суб'єктів ринкових відносин; здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур; здатність визначати та оцінювати характеристики товарів

і послуг в підприємницькій, торговельній, біржовій діяльності; здатність здійснювати діяльність з дотриманням вимог нормативно-правових документів у сфері підприємницької, торговельної та біржової діяльності; здатність визначати і виконувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур; здатність до організації зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких, торговельних і біржових структур; здатність аналізувати існуючі й передбачати майбутні економічні процеси у виробництві, підприємницькій структурі, торгівлі, біржовій діяльності; здатність використовувати знання, уміння й навички в галузі теорії й практики економіки підприємства та підприємницької діяльності; здатність оптимізувати зміст прогнозів і планів склад показників та методів їх обчислення. Здатність проектувати та удосконалювати систему планування і контролю; здатність раціонально розподіляти повноваження та компетенції у організаційній структурі управління підприємством. Здатність формулювати управлінські рішення, оцінювати і вибирати їх альтернативи. Здатність організовувати й контролювати виконання рішень; здатність аналізувати існуючі і передбачати майбутні економічні процеси в підприємницькій, торговельній та біржовій сфері; здатність за допомоги сучасного методичного інструментарію проводити оптимізацію структури капіталу, матеріальних та фінансових потоків підприємства; здатність встановлювати, підтримувати та розвивати ділові відносини із суб'єктами зовнішнього середовища. Здатність захищати інтереси підприємства в системі торговельного бізнесу; здатність до відображення інформації про господарські операції суб'єктів господарювання в фінансовому та управлінському обліку, їх систематизації, узагальнення у звітності та інтерпретації для задоволення інформаційних потреб осіб, що приймають рішення; проводити аналіз господарської діяльності підприємства та фінансовий аналіз з метою прийняття управлінських рішень.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Усьо-го	Лек.	Пр. зан.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю/ Бал
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика мікропроцесів та поведінки суб'єктів в різних структурах ринку						
Тема 1. Предмет і методи мікроекономіки	11	2	2	6	1	Питання Тести / 4
Тема 2. Попит, пропозиція, еластичність	15	4	4	6	1	Питання Тести / 4
Тема 3. Основи теорії поведінки споживача	15	4	4	6	1	Питання Тести / 4
Тема 4. Економічні витрати	11	2	2	6	1	Питання Тести / 4
Тема 5. Ринок досконалої конкуренції	15	4	4	6	1	Питання Тести / 4
Разом за модулем 1	67	16	16	30	5	20
Змістовий модуль 2. Загальна характеристика мікропроцесів та поведінки суб'єктів в різних структурах ринку						
Тема 6. Олігополія та монополістична конкуренція	20	4	4	11	1	Питання Тести / 5
Тема 7. Олігополія та монополістична конкуренція	20	6	6	7	1	Питання Тести / 5
Тема 8. Ринок ресурсів	20	6	6	6	2	Питання Тести / 5
Тема 9. Інституціональні аспекти ринкового господарства	23	4	4	14	1	Питання Тести / 5
Разом за модулем 2	83	20	20	38	5	20
Види підсумкових робіт						Бал
Модульна контрольна робота 1						30
Модульна контрольна робота 2						30
Всього годин / Балів	150	36	36	68	10	100

ТЕМА 1. ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ МІКРОЕКОНОМІКИ

Практичне заняття 1. Предмет і методи мікроекономіки

Мета: опонувати знання з приводу предмету та методів з мікроекономіки.

Питання для обговорення

1. Обґрунтувати проблему, що визначає вибір економічних суб'єктів.
2. Пояснити причину раціонального вибору економічних суб'єктів в мікроекономіці.
3. Висвітлити суть межі виробничих можливостей.
4. Охарактеризуйте показник, за допомогою якого пояснюється рух уздовж межі виробничих можливостей.
5. Як граничний аналіз пояснює вибір економічного суб'єкта?
6. Які методи формальної і діалектичної логіки використовуються в мікроекономічних дослідженнях?
7. Що таке економіко-математичне моделювання та експеримент?

Начальні завдання

1. Показати взаємозв'язок та протиріччя між потребами та можливостями їх задоволення.
2. Поясніть суть мікрорівня та суб'єктів, що вирішують проблему обмеженості ресурсів.
3. Використання обмежених ресурсів і вибір суб'єктів охарактеризувати за допомогою межі виробничих можливостей та альтернативної вартості (вартості втрачених можливостей).
4. Характеристику методів дослідження починати з пояснення методів формальної та діалектичної логіки.
5. Розглянути економіко-математичні моделі як взаємозв'язок ендогенних та екзогенних факторів. Навести класифікацію експериментів.

Тести

1. Предметом дослідження мікроекономіки є:

- 1) механізм функціонування економіки країни;
- 2) вирішення проблем інфляції і безробіття;
- 3) пояснення циклічного розвитку економіки;

- 4) обґрунтування заходів економічної політики;
- 5) прийняття раціональних рішень економічними суб'єктами.

2. Крива виробничих можливостей ілюструє:

- 1) вплив дефіциту та альтернативної вартості на суспільство;
- 2) перевагу виробництва одного блага замість іншого;
- 3) зміни в ціні двох благ;
- 4) альтернативну вартість виробництва одного та іншого блага;
- 5) правильно 1) і 2).

3. До економічних ресурсів не відносять:

- 1) корисні копалини;
- 2) продукти харчування;
- 3) робочу силу;
- 4) предмети праці;
- 5) обладнання.

4. Взаємозв'язок між екзогенними та ендогенними факторами здійснюється в:

- 1) аналізі;
- 2) дедукції;
- 3) абстрагуванні;
- 4) економічному експерименті;
- 5) економіко-математичному моделюванні.

5. За допомогою кривої виробничих можливостей можна безпосередньо проілюструвати:

- 1) попит і пропозицію товару;
- 2) попит і пропозицію ресурсу;
- 3) виробничу технологію;
- 4) обмеженість ресурсів, альтернативну вартість та вибір;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

6. Альтернативний вибір в економіці обумовлений тим, що потреби необмежені, а ресурси:

- 1) ефективні;

- 2) обмежені;
- 3) продуктивні;
- 4) платні;
- 5) необмежені.

7. На мікрорівні розглядається така проблема, як:

- 1) взаємозв'язок інфляції та безробіття;
- 2) взаємозв'язок ціни та обсягу попиту на товар;
- 3) взаємозв'язок доходу та заощаджень;
- 4) взаємозв'язок операцій на відкритому ринку та пропозиції грошей;
- 5) взаємозв'язок процентної ставки та попиту на гроші.

8. Центральними суб'єктами мікроекономічного аналізу є:

- 1) підприємства та банки;
- 2) споживачі і фірми;
- 3) наймані робітники та підприємці;
- 4) профспілки та постачальники ресурсів;
- 5) ринки товарів і ресурсів.

9. Основне протиріччя, що вивчається мікроекономікою, обумовлено:

- 1) посиленням втручання держави в економіку;
- 2) процесом глобалізації економіки;
- 3) погіршенням екологічної ситуації;
- 4) виникненням проблем інфляції і безробіття;
- 5) безмежністю потреб та обмеженістю ресурсів.

10. Якщо економічні узагальнення ґрунтуються на фактах, то такий метод аналізу є:

- 1) абстрактним;
- 2) конкретним;
- 3) дедуктивним;
- 4) індуктивним;
- 5) комплексним.

Розрахунково-логічні завдання

1. В групі є 10 Лідерів, 10 Організаторів, 1 Робітник і 1 Мислитель. До

свята група має виготовити 15 паперових корабликів і придумати до них 15 назв. Відомо, що: Робітник виготовляє кораблик за 1 хвилину і придумує назву за 5 хвилин; Мислитель виготовляє кораблик за 10 хвилин і придумує назву за 1 хвилину; Лідер - відповідно за 5 і 10 хвилин; Організатор – відповідно за 10 і 5 хвилин.

Визначте: 1) час, необхідний групі для підготовки до свята; 2) кількість корабликів з назвами, які може виготовити група за 60 хвилин.

2. Технологія дозволяє виробляти 2 стільця за 1 люд.-год. і 3 столи за 2 люд.- год.

Визначте: 1) криву виробничих можливостей бригади з 5 чол., які працюють 40 год. на тиждень; 2) зміни кривої виробничих можливостей, якщо при виробництві стільців трудозатрати зменшаться удвічі, а тривалість робочого тижня – на чверть.

3. Відстань від Харкова до Рівно можна проїхати за 12 год. автобусом і 2 год. літаком (з врахуванням часу на проїзд до аеропорту). Вартість білету на літаку – 65 грн., на автобусі – 25 грн.

Необхідно визначити, яким видом транспорту поїде кожен із трьох пасажирів, якщо у пасажирів А годинна ставка зарплати становить 5 грн., у пасажирів Б – 4 грн., у пасажирів В – 3 грн.

4. Дерев'яну ложку майстер може вирізьбити за 40 хвилин та розписати за 20. На виконання цієї роботи учню потрібно відповідно 90 і 30 хвилин. Яку максимальну кількість ложок вони можуть виробити за 8 годин, раціонально розподіливши працю?

ТЕМА 2. ПОПИТ, ПРОПОЗИЦІЯ, ЕЛАСТИЧНІСТЬ

Практичне заняття 2. Попит, пропозиція, еластичність

Мета: розуміння законів попиту, пропозиції, визначення нецінових чинників, які впливають на попит та пропозицію. Усвідомлення процесів еластичності для усіх суб'єктів господарювання.

Питання для обговорення

1. Пояснити сутність функціонального і нефункціонального попиту.
2. Охарактеризуйте взаємозв'язок між ціною та кількістю товару, що купують споживачі.
3. Пояснити сутність індивідуального та ринкового попиту, ціни попиту.
4. Які нецінові фактори впливають на зміну попиту і як проявляється ефект їхньої дії?
5. Що таке пропозиція і який взаємозв'язок існує між ціною і кількістю товару, що пропонують виробники?
6. Обґрунтуйте поняття „індивідуальна пропозиція”, „ринкова пропозиція”, „ціна пропозиції”.
7. Під впливом яких факторів змінюється пропозиція і зміщується крива пропозиції?
8. На яких припущеннях базується аналіз попиту і пропозиції і чим відрізняються „зміна обсягу попиту” і „зміна попиту”?
9. Що таке ринкова рівновага та її динамічний характер?
10. За яких умов виникатиме надлишок і дефіцит товару?

Навчальні завдання

1. В тлумаченні функціонального і нефункціонального попиту необхідно використати підхід Х. Лейбенстайна.
2. Поясніть суть закону попиту та прямого взаємозв'язку між ціною і кількістю товару, що купують споживачі (для товару Гіффена).
3. Необхідно охарактеризувати основні фактори, які спричиняють зміну у попиті і зміщення кривої попиту.
4. Поясніть суть пропозиції, покажіть графічно вплив ціни на її обсяг та інших факторів, що спричиняють її зміни.

5. Обґрунтуйте встановлення ринкової рівноваги та переваги ціни рівноваги для більшості споживачів і виробників.

6. Поясніть виникнення надлишку та дефіциту товару у випадку відхилення ціни від рівноважної.

Тести

1. Крива ринкового попиту показує як буде:

- 1) зменшуватися споживання товару при зростанні його ціни;
- 2) зменшуватися споживання товару при зниженні його ціни;
- 3) зменшуватися споживання товару при зменшенні доходу споживачів;
- 4) збільшуватися споживання товару при зростанні його ціни;
- 5) збільшуватися споживання товару при зменшенні доходу споживачів.

2. Товар Гіффена – це товар:

- 1) попит на який збільшується при зростанні доходу споживачів;
- 2) обсяг попиту на який збільшується при зростанні ціни товару;
- 3) попит на який зростає при зменшенні доходу споживачів;
- 4) попит на який не змінюється при зміні ціни;
- 5) немає правильної відповіді.

3. Ціна на товар Y, який є комплементом товару X, підвищилась.

Результатом таких змін буде:

- 1) збільшення попиту на товар Y;
- 2) зменшення пропозиції товару Y;
- 3) зменшення попиту на товар X;
- 4) збільшення пропозиції товару X;
- 5) правильно 1) і 2).

4. У випадку підвищення ціни товару:

- 1) попит на нього, як правило, зменшується;
- 2) крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч;
- 3) крива попиту на товари-комплементи зміщується праворуч;
- 4) обсяг попиту товару, як правило, зменшується;
- 5) обсяг попиту товару, як правило, зростає.

5. Зменшення попиту на товар і зміщення кривої попиту ліворуч є

наслідком:

- 1) зменшення доходів споживачів;
- 2) очікування підвищення ціни товару;
- 3) зменшення пропозиції товару;
- 4) збільшення кількості споживачів на ринку;
- 5) підвищення ціни товарів-замінників.

6. На ринковий попит не впливають:

- 1) число споживачів на ринку;
- 2) доходи споживачів;
- 3) ціни товарів-замінників;
- 4) очікування споживачів щодо зміни ціни товару;
- 5) ціни ресурсів.

7. Зниження ціни на бензин зміщує:

- 1) криву попиту на автомобілі праворуч;
- 2) криву попиту на автомобілі ліворуч;
- 3) криву пропозиції автомобілів ліворуч;
- 4) криву пропозиції автомобілів праворуч;
- 5) правильно 3) і 4).

8. Зміщення кривої попиту на пральний порошок праворуч могло спричинити:

- 1) зниження цін на сировину для виробництва прального порошку;
- 2) зменшення доходів споживачів;
- 3) зниження цін товарів-замінників;
- 4) очікування споживачами зниження ціни прального порошку;
- 5) потужна реклама прального порошку.

9. Точки на кривій ринкового попиту показують:

- 1) обсяг попиту всіх споживачів за кожної можливої ціни;
- 2) сукупний обсяг платежів споживачів за одиницю товару;
- 3) видатки споживачів за кожної можливої ціни;
- 4) виручку продавців за кожної можливої ціни;
- 5) витрати виробників, які відображені у ціні.

10. Товар вважається менш якісним, якщо попит на нього:

- 1) зростає зі зростанням ціни товару-замінника;
- 2) зменшується зі зростанням доходу споживачів;
- 3) зростає зі зростанням доходу споживачів;
- 4) зростає зі збільшенням кількості споживачів на ринку;
- 5) зменшується зі зростанням ціни товару комплементу.

Розрахунково-логічні завдання

1. Всі споживачі мають однакові функції індивідуального попиту: $QD_i = 5 - 0,5P$. На ринку функціонує п'ять споживачів. Визначте функцію ринкового попиту та її зміни за умов наявності 10, 15 і 20 споживачів.

2. Функції ринкового попиту і пропозиції мають вигляд: $QD = 3 - P$; $QS = 2P$. Як зміняться параметри ринкової рівноваги, якщо попит зросте на 5%, а пропозиція – на 10%?

3. Попит і пропозиція товару характеризуються рівняннями: $QD = 100 - 4P$; $QS = -40 + 5P$. 19 Визначте параметри ринкової рівноваги та їх зміни, якщо держава надає дотацію виробникам в розмірі 5 грн. на кожен одиницю товару?

4. Ринкова пропозиція товару з врахуванням ПДВ в розмірі 20% задана функцією: $QS = -300 + 5P$. Як вплине на функцію пропозиції відміна ПДВ і зниження ставки ПДВ до 10%?

5. Нехай, криві попиту і пропозиції товару характеризуються рівняннями: $QD = 400 - P$; $QS = 100 + 2P$. Держава запроваджує податок в розмірі 15 грн. з кожної одиниці товару, який сплачує виробник. Визначте: а) зміни (у %) ціни рівноваги і рівноважного обсягу продукції; б) податкові надходження до бюджету; в) розподіл податку між виробниками і споживачами.

Практичне заняття 3. Попит, пропозиція, еластичність

Мета: закріплення теоретичного матеріалу, розуміння процесів еластичності для усіх суб'єктів господарювання.

Питання для обговорення

1. Обґрунтуйте передумови державного втручання в ринковий механізм регулювання ціни.
2. Якими будуть наслідки встановлення державою „стелі” та „підлоги” ціни і яким чином держава буде їх регулювати?
3. Поясніть сутність цінової еластичності попиту і пропозиції.
4. За допомогою яких показників вимірюється величина цінової еластичності?
5. Які є види цінової еластичності попиту і пропозиції і як змінюється нахил кривих залежно від виду еластичності?
6. Яка існує залежність між загальним доходом виробника і ціновою еластичністю попиту? Поясніть.
7. Які фактори спричиняють зміни цінової еластичності попиту?
8. Яка існує залежність між часом та еластичністю пропозиції?
9. Поясніть сутність еластичності попиту за доходом і знак коефіцієнта еластичності.
10. Що таке перехресна еластичність і від чого залежить величина коефіцієнта?

Навчальні завдання

1. Необхідно пояснити причини встановлення державою межі ціни у вигляді „стелі” та „підлоги” і методи регулювання надлишку та дефіциту товару, що виникають унаслідок регулювання.
2. При характеристиці чутливості попиту і пропозиції до зміни ціни звернути увагу на еластичність попиту в точці і на відрізку.
3. Пояснити сутність додатного і від'ємного знаків коефіцієнтів еластичності попиту і пропозиції. Характеризуючи залежність між доходом та еластичністю необхідно довести можливість зниження ціни виробником.
4. Пояснюючи фактори зміни цінової еластичності навести приклади, які

це підтверджують. Характеризуючи сутність еластичності попиту за доходом і перехресної еластичності особливу увагу звернути на знак коефіцієнтів та їх величину.

Тести

1. Зменшення загального доходу виробників у разі зниження ціни товару спостерігається, якщо:

- 1) попит на товар є нееластичним за ціною;
- 2) товар є неякісним;
- 3) знак коефіцієнта перехресної еластичності є від'ємним;
- 4) товар немає комплементів;
- 5) товар має багато заміників.

2. Якщо попит на товар є абсолютно нееластичний, а крива пропозиції має додатній нахил, то запровадження податку в розмірі 1 грн. призведе до:

- 1) зростання ціни менше ніж на 1 грн.;
- 2) зростання ціни більше ніж на 1 грн.;
- 3) зростання ціни на 1 грн.;
- 4) зниження ціни на 1 грн.;
- 5) недостатньо інформації.

3. Товар є комплементом, якщо:

- 1) коефіцієнт еластичності попиту за доходом становить (- 1,2);
- 2) коефіцієнт еластичності попиту за доходом становить (+2,5);
- 3) коефіцієнт цінової еластичності становить (- 0,3);
- 4) коефіцієнт перехресної еластичності становить (-0,55);
- 5) коефіцієнт перехресної еластичності становить (+ 1,35).

4. Ціна на товар Y, який є комплементом товару X, підвищилась.

Результатом таких змін буде:

- 1) збільшення попиту на товар Y;
- 2) зменшення пропозиції товару Y;
- 3) зменшення попиту на товар X;
- 4) збільшення пропозиції товару X;
- 5) правильно 1) і 2).

5. Цінова еластичність попиту на міжнародні повітряні подорожі становить

(-3). Підвищення цін на авіаквитки призведе до:

- 1) збільшення щорічних видатків на міжнародні подорожі;
- 2) зменшення щорічних видатків на міжнародні подорожі;
- 3) відсутності будь-яких змін у видатках;
- 4) зростання попиту на міжнародні подорожі;
- 5) правильно 3) і 4).

6. Крива попиту є лінійною. Цінова еластичність попиту:

- 1) буде вищою зі зростанням ціни;
- 2) буде вищою зі зростанням обсягу попиту;
- 3) буде постійною уздовж всієї кривої;
- 4) буде вищою для нормальних товарів порівняно з менш якісними;
- 5) немає правильної відповіді.

7. Фірма виробляє і продає два товари: А і Б. А має багато заміників, а Б займає велику частку у бюджеті споживачів. Підвищення ціни кожного з товарів призведе до:

- 1) збільшення загального доходу від продажу обох товарів;
- 2) зменшення загального доходу від продажу обох товарів;
- 3) збільшення загального доходу від продажу А та зменшення від продажу Б;
- 4) зменшення загального доходу від продажу А та збільшення від продажу Б;
- 5) немає правильної відповіді.

8. У випадку підвищення ціни на продукти харчування на 2%, споживачі зменшили їх купівлю на 1 %. Попит на продукти харчування є:

- 1) нееластичний, а видатки споживачів зростають;
- 2) еластичний, а видатки споживачів зменшуються;
- 3) має одиничну еластичність, а видатки споживачів не змінюються;
- 4) нееластичний, а видатки споживачів зменшуються;
- 5) абсолютно нееластичний, а видатки споживачів зростають.

9. Якщо коефіцієнт перехресної еластичності має від'ємне значення, то це

означає, що:

- 1) товари є комплементарними;
- 2) товари є субститутами;
- 3) товари є нормальними;
- 4) товари є менш якісними
- 5) правильно 3) і 4).

10. Якщо цінова еластичність попиту становить (-0,5), то це означає, що:

- 1) будь-які зміни ціни товару змінюють обсяг попиту на 50%;
- 2) зниження ціни на 0,5% спричиняє зростання обсягу попиту на 1%;
- 3) підвищення ціни на 2% спричиняє зменшення обсягу попиту на 1%;
- 4) зміна ціни на 0,5% спричинить таку ж зміну обсягу попиту;
- 5) зміна ціни на 5% спричинить таку ж зміну обсягу попиту.

Розрахункові завдання

1. Попит і пропозиція на ринку характеризується рівняннями: $QD = 100 - 2P$; $QS = -20 + 2P$. Визначте: а) еластичний і нееластичний відрізки попиту. б) параметри рівноваги на ринку за умов запровадження податку в розмірі 5 грн. з кожної одиниці товару.

2. Попит споживачів на товар характеризується такими показниками еластичності: за доходом – (+0,8); за ціною – (-0,6). В наступному році дохід населення збільшиться на 4%, а ціна товару – на 5%. Визначте зміни величини попиту на товар.

3. Попит і пропозиція на ринку горілки заводу „Кристал” характеризується лінійними рівняннями. У 1996р. рівноважна ціна становила 2000 руб. за пляшку, а рівноважна кількість 10000 пляшок в день. В точці рівноваги коефіцієнт цінової еластичності попиту – (- 1,5), а пропозиції – (+ 0,5). У зв'язку з тим, що на ринку з'явився спирт „Royal” попит на горілку зменшився на 40%. Визначте рівноважні ціни і обсяг горілки враховуючи зміни, що відбулися.

4. Функції попиту і пропозиції товару лінійні. В точці рівноваги: ціна рівноваги – 5 грн., рівноважний обсяг – 3 тис. шт., коефіцієнт цінової еластичності попиту – (-5/3), а пропозиції – 5/3. Визначте: а) функції попиту і

пропозиції; б) суму податкових надходжень до бюджету, якщо виробники будуть сплачувати податок в розмірі 2 грн. з кожної одиниці товару; в) розподіл податкового тягаря між виробниками та споживачами; г) величину акцизного податку, за якого податкові надходження будуть максимальними.

5. Функція попиту на товар задана рівнянням: $QD = P \cdot C$, де C – константа. Як має змінитися ціна, для того, щоб загальний дохід виробника зріс на 20%?

ТЕМА 3. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Практичне заняття 4. Теорії граничної корисності і поведінки споживача

Практичне заняття 5. Аналіз поведінки споживача

Мета: з'ясувати теоретичне підґрунтя виникнення теорії споживацької поведінки суб'єктів споживання.

Питання для обговорення

1. Пояснити сутність економічної корисності.
2. Які є підходи щодо аналізу корисності і чим вони відрізняються?
3. Навести класифікацію видів корисності.
4. Які закони характеризують динаміку граничної корисності?
5. Як крива та карта байдужості пояснюють суб'єктивний вибір споживача? Охарактеризуйте їх.
6. Що показує гранична норма заміщення і як вона характеризується за допомогою кутового коефіцієнта $\tan \alpha$?
7. Дайте пояснення бюджетної лінії.
8. Що таке точка рівноваги споживача і як її визначають кардиналісти і ординалісти?

Навчальні завдання

1. Характеризуючи сутність економічної корисності, необхідно пояснити кардиналістський та ординалістський підходи щодо її аналізу. Далі охарактеризуйте пряму, непряму і повну; тактичну і стратегічну; загальну і граничну корисність.

2. Поясніть закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена) і граничної корисності, що зростає.

3. Пояснюючи сутність кривої та карти байдужості, необхідно довести, по-перше, її спадний характер; по-друге, перехід на новий рівень корисності; по-третє, неможливість перетину кривих байдужості.

4. У відповідях на сьоме і восьме питання поясніть як будується бюджетна лінія, як ціни і бюджет впливають на її зміни, як визначається точка оптимуму (рівноваги) споживача і як кардиналісти і ординалісти її визначають.

Тести

1. Криві байдужості – це криві:

- 1) рівної кількості двох благ;
- 2) рівного рівня корисності наборів двох благ;
- 3) рівного рівня доходу споживача;
- 4) рівного попиту двох благ;
- 5) рівного рівня цін двох благ.

2. За умов незмінного бюджету споживача зміна ціни на один з товарів приводить до:

- 1) зміни кута нахилу бюджетної лінії;
- 2) зміщення бюджетної лінії праворуч;
- 3) зміщення бюджетної лінії ліворуч;
- 4) підвищення корисності споживача;
- 5) зменшення корисності споживача.

3. Ординалістський підхід до аналізу поведінки споживача на відміну від кардиналістського:

- 1) не вимагає вимірювання величини корисності;
- 2) передбачає можливість кількісного визначення величини корисності;
- 3) не враховує суб'єктивної оцінки споживачем корисності благ;
- 4) не враховує бюджетних обмежень споживача;
- 5) правильно 2) і 3).

4. Раціональність поведінки споживача означає, що:

- 1) він прагне мінімізувати видатки на товари;

- 2) він думає не про власний, а про суспільний добробут;
- 3) він прагне максимізувати корисність за наявних обмежень;
- 4) він прагне максимізувати кількість товарів у „споживчому кошику”;
- 5) правильно 1) і 2).

5. П'яте морозиво, яке ви їсте, дає вам менше задоволення порівняно з першим. Це приклад:

- 1) дії закону попиту;
- 2) дії закону спадної граничної корисності;
- 3) наявності надлишку товару;
- 4) наявності дефіциту товару;
- 5) закону вартості.

6. Бюджет споживача становить 8 грн., $P_A = 1$ грн., $P_B = 0,5$ грн. Яка з наведених комбінацій двох товарів знаходиться на бюджетній лінії?

- 1) 7 А та 1 Б;
- 2) 6 А та 6 Б;
- 3) 5 А та 6 Б;
- 4) 4 А та 4 Б;

7. Знайдіть неправильне твердження:

- 1) криві байдужості характеризують різний рівень корисності;
- 2) криві байдужості характеризують суб'єктивні уявлення споживача щодо вибору;
- 3) криві байдужості, що розміщені ближче до вісі координат, характеризують менший рівень корисності;
- 4) криві байдужості не враховують доходу споживача;
- 5) криві байдужості можуть перетинатися.

8. Бюджетна лінія споживача:

- 1) зміщується праворуч, якщо зменшується бюджет споживача;
- 2) змінює кут нахилу, якщо змінюється ціна блага;
- 3) поєднує ціни двох благ;
- 4) характеризує суб'єктивні уявлення щодо уподобані споживача;
- 5) правильно 3) і 4).

9. Загальна корисність зростає, якщо гранична корисність:

- 1) зменшується;
- 2) зменшується повільними темпами;
- 3) зростає;
- 4) зростає повільними темпами;
- 5) може як зростати, так і зменшуватися, але є додатною величиною.

10. Стратегічна корисність – це:

- 1) задоволення від блага, що безпосередньо впливає на добробут людини;
- 2) задоволення від блага, що безпосередньо не впливає на добробут людини, проте використовується для виготовлення благ з прямою корисністю;
- 3) задоволення від кожної додаткової одиниці блага;
- 4) задоволення від блага, що виникає в результаті його тривалого споживання;
- 5) задоволення від блага, що виникає відразу після споживання.

Розрахункові завдання

1. Значення маржинальних корисностей благ А, Б і В та їх цін наведені у таблиці. Благо MU P A 10 5 Б α 10 В 18 9 Визначте значення параметра α , за якого споживач буде перебувати у стані рівноваги.

2. Суб'єкт купує 10 одиниць товару X і 5 одиниць товару Y. Визначте його бюджет, якщо ціна товару X – 2 одиниці, а гранична норма заміщення становить 0,5.

3. Бюджет споживача 200 грн. Він купує два блага X і Y. Ціна блага X – 5грн., ціна Y – 3 грн. Визначте точку рівноваги споживача, якщо функція загальної корисності має вигляд: $TU = XY$.

4. Функція корисності споживача має вигляд: $TU=XY$. Бюджет споживача становить 1000 грн. Ціна блага X – 80грн., ціна блага Y – 100 грн. Визначити: а) обсяги споживання благ за умов досягнення максимальної корисності; б) зміни структури споживання благ, якщо ціна блага X підвищиться на 100 грн.

5. Функція корисності споживача має вигляд: $TU=X^{2/3}Y^{1/3}$. Бюджет споживача становить 200 грн. Ціна товару X – 10 грн., товару Y – 5 грн. Визначте точку рівноваги споживача.

ТЕМА 4. ЕКОНОМІЧНІ ВИТРАТИ

Практичне заняття 6. Економічні витрати

Мета: визначити загальні, постійні, змінні та граничні витрати підприємства в коротко і довгостроковому періодах.

Питання для обговорення

1. Що означає термін „економічні витрати”? Чим вони відрізняються від собівартості продукції?
2. Поясніть сутність зовнішніх і внутрішніх витрат.
3. Що таке коротко- і довгостроковий період у визначення витрат і чому вони не вимірюються конкретним проміжком часу?
4. Охарактеризуйте постійні і змінні витрати.
5. Які ви знаєте показники витрат?
6. Проаналізуйте динаміку зміни середніх витрат у разі збільшення масштабу виробничої діяльності.
7. Як позитивні і негативні фактори ефекту масштабу впливають на величину середніх витрат?

Навчальні завдання

1. У поясненні суті економічних витрат зверніть увагу на факт обмеженості ресурсів та можливості їх альтернативного використання, тому зовнішні і внутрішні витрати характеризувати з позицій доцільності функціонування підприємства в певному напрямку діяльності.
2. Періоди часу у визначенні витрат доцільно пов'язувати із зміною кількості ресурсів, які використовує підприємство.
3. Постійні і змінні витрати характеризувати в залежності від обсягу виробництва продукції. Крім того, доцільно обґрунтовувати обсяг змінного ресурсу за допомогою показника граничного продукту.
4. В довгостроковому періоді проаналізувати динаміку середніх витрат в залежності від обсягу виробництва та вплив на їх величину факторів, які зменшують та збільшують витрати на одиницю продукції.

Тести

1. Зовнішні витрати – це:

- 1) платежі за власні ресурси;
- 2) платежі постачальникам ресурсів, які не є співвласниками підприємця;
- 3) платежі за ресурси, які не належать підприємцю;
- 4) вартість втрачених можливостей від альтернативного використання власних ресурсів;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

2. Вартість втрачених можливостей від альтернативного використання власних ресурсів – це:

- 1) собівартість продукції;
- 2) зовнішні витрати;
- 3) внутрішні витрати;
- 4) явні витрати;
- 5) усі відповіді правильні.

3. Мінімальна винагорода підприємцю, що дозволяє йому залишатися в даному напрямку діяльності відповідає:

- 1) нормальному прибутку;
- 2) економічному прибутку;
- 3) зовнішнім витратам;
- 4) економічним витратам;
- 5) собівартості продукції.

4. Нормальний прибуток:

- 1) перевищує економічні витрати;
- 2) відповідає економічним витратам;
- 3) відповідає зовнішнім витратам;
- 4) відповідає внутрішнім витратам;
- 5) перевищує зовнішні витрати.

5. Мікроекономіка оперує у своїх дослідженнях показниками:

- 1) нормального та економічного прибутку;
- 2) нормального та бухгалтерського прибутку;
- 3) економічного та бухгалтерського прибутку;
- 4) нормального, економічного та бухгалтерського прибутку;

5) немає правильної відповіді.

6. В короткостроковому періоді:

- 1) усі витрати є змінними;
- 2) усі витрати є постійними;
- 3) витрати поділяються на постійні і змінні;
- 4) змінюється виробнича потужність підприємства;
- 5) не змінюється кількість змінних ресурсів.

7. Довгостроковий період:

- 1) триває понад рік;
- 2) не вимірюється конкретним проміжком часу;
- 3) вимірюється конкретним проміжком часу;
- 4) може як вимірюватися, так і не вимірюватися конкретним проміжком часу;
- 5) усі відповіді правильні.

8. До постійних витрат не належать:

- 1) % за кредит;
- 2) затрати на сировину;
- 3) орендна плата;
- 4) амортизаційні відрахування;
- 5) зарплата персоналу управління підприємства.

9. За нульового обсягу продукції:

- 1) підприємство має змінні витрати;
- 2) підприємство не має змінних витрат;
- 3) підприємство має постійні витрати;
- 4) підприємство не має постійних витрат;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

10. Граничні витрати будуть мінімальними, якщо вони:

- 1) зростають;
- 2) знижуються;
- 3) дорівнюють середнім загальним витратам;
- 4) дорівнюють середнім постійним витратам;

5) дорівнюють середнім загальним і середнім постійним витратам.

Розрахункові завдання

1. Необхідно заповнити таблицю.

Q	TC	FC	VC	AFC	AVC	ATC	MC
100		300				11	
200							7
300					6		

2. Функція загальних витрат фірми має вигляд: $TC=Q^2+5Q+25$. Визначте функції змінних, постійних витрат, середніх загальних, середніх змінних і граничних витрат.

3. Довгострокові загальні витрати характеризуються функцією: $TC = Q^3 - 4Q^2 + 6Q$. Визначте мінімальний ефективний розмір підприємства.

4. Відомо, що постійні витрати фірми становлять 55. Функція граничних витрат має вигляд: $MC = 22 - 8Q + 3Q^2 + 2Q^3$. Показати функцію загальних витрат фірми і обчислити її величину при обсязі 3 одиниці.

5. Функція загальних витрат фірми має вигляд: $TC = 30 + 2Q + 0,1Q^2$. Визначте: а) функції середніх загальних, середніх постійних, середніх змінних і граничних витрат; б) обсяг продукції, за якого середні загальні витрати будуть мінімальні. Криві середніх загальних, середніх змінних і граничних витрат показати на графіку.

ТЕМА 5. РИНОК ДОСКОНАЛОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Практичне заняття 7. Ринок досконалої конкуренції

Мета: визначити моделі ринкової структури: досконалої конкуренції, монополії, олігополії.

Питання для обговорення

1. Навести порівняльну характеристику основних ринкових структур.
2. Які основні обмеження існують на ринку досконалої конкуренції?
3. Якою є крива попиту і граничний дохід конкурентного підприємства? Поясніть чому.

4. Які ситуації виникають на ринку чистої конкуренції в короткостроковому періоді і як за допомогою принципу порівняння загальних показників можна їх пояснити?

5. Які граничні і середні показники доцільно порівняти, щоб визначити максимізацію прибутку, мінімізацію збитків і згорання виробництва?

6. Чим відрізняються принципи порівняння загальних і граничних показників?

Навчальні завдання

1. Характеризуючи ринкові структури доцільно порівняти спільні ознаки та відмінності чистої і монополістичної конкуренції, олігополії і монополістичної конкуренції; олігополії і чистої монополії та пояснити, що означають ідеальні та реальні ринкові структури.

2. Зазначаючи основні обмеження ринку чистої конкуренції пояснити їх вплив на поведінку підприємства.

3. Охарактеризуйте еластичність кривої попиту підприємства і пов'яжіть це з граничним доходом. Дайте пояснення загальним і граничним показникам, які треба порівнювати для визначення величини прибутку чи збитків в короткостроковому періоді.

4. Треба довести можливість функціонування підприємства на ринку за умов, коли збитки будуть мінімальними.

Тести

1. Вид конкуренції на ринку обумовлений:

- 1) кількістю виробників товару;
- 2) часткою виробника у загальному обсязі продукції;
- 3) умовами створення нових підприємств;
- 4) типом товару, що виробляється на ринку;
- 5) усі відповіді правильні.

2. Велика кількість відносно невеликих товаровиробників, які виготовляють диференційований товар характеризує:

- 1) чисту конкуренцію;
- 2) монополістичну конкуренцію;

- 3) чисту монополію;
- 4) олігополію;
- 5) дуополію.

3. До ідеальних ринкових структур відносять:

- 1) чисту конкуренцію і чисту монополію;
- 2) олігополію і монополістичну конкуренцію;
- 3) чисту конкуренцію і монополістичну конкуренцію;
- 4) олігополію і чисту конкуренцію;
- 5) чисту монополію і олігополію.

4. Виробник не впливає на формування ринкової ціни:

- 1) в чистій монополії і олігополії;
- 2) в олігополії і в монополістичній конкуренції;
- 3) в чистій монополії і в чистій конкуренції;
- 4) в чистій конкуренції і в монополістичній конкуренції;
- 5) в олігополії і в чистій конкуренції.

5. Крива попиту на товар конкурентного підприємства:

- 1) має висхідний характер;
- 2) має спадний характер;
- 3) є абсолютно еластичною;
- 4) є абсолютно нееластичною;
- 5) має одиничну еластичність.

6. Граничний дохід конкурентного підприємства:

- 1) дорівнює ціні;
- 2) дорівнює середнім витратам;
- 3) перевищує ціну;
- 4) завжди дорівнює граничним витратам;
- 5) немає правильної відповіді.

7. Якщо граничний дохід буде дорівнювати ціні, то конкурентне підприємство:

- 1) буде збільшувати обсяги продукції;
- 2) буде зменшувати обсяги продукції;

- 3) буде перебувати у стані короткострокової рівноваги;
- 4) буде змінювати технологію виробництва;
- 5) буде виходити з галузі.

8. Збитки конкурентного підприємства в короткостроковому періоді будуть мінімальними, якщо:

- 1) $P=ATC$;
- 2) $P=\max ATC$;
- 3) $P=\min ATC$;
- 4) $P=\max AVC$;
- 5) $P=\min AVC$.

9. В короткостроковому періоді конкурентне підприємство:

- 1) може мати економічний прибуток;
- 2) може мати нормальний прибуток;
- 3) може мати збитки;
- 4) може вийти з галузі;
- 5) усі відповіді правильні.

10. В короткостроковому періоді конкурентне підприємство виходить з галузі, якщо:

- 1) $TR=TC$;
- 2) $TR=TC$;
- 3) $TR \geq AVC$;
- 4) TR ;
- 5) $TR=AVC$.

Практичне заняття 8. Ринок досконалої конкуренції

Мета: закріпити теоретичний матеріал, вивчити особливості ринку досконалої конкуренції.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте типи фірм в короткостроковому періоді за допомогою кривих витрат і покажіть криву пропозиції кожної фірми.
2. За яких умов конкурентне підприємство максимізує прибуток в

довгостроковому періоді і який вид прибутку воно отримує?

3. Чому конкурентне підприємство не має економічного прибутку і збитків? Обґрунтуйте.

4. Що визначає характер кривої пропозиції конкурентної галузі і якою вона може бути в довгостроковому періоді?

5. За яких умов довгострокова крива пропозиції буде абсолютно еластичною, висхідною і спадною?

6. Що означає економічна ефективність? Чи досягається вона на ринку чистої конкуренції?

7. Які ви знаєте недоліки ринку чистої конкуренції?

Навчальні завдання

1. За допомогою кривих середніх і граничних витрат показати типи фірм в короткостроковому періоді і короткострокову пропозицію кожної фірми.

2. Обґрунтувати умови отримання нормального прибутку і за допомогою графічного аналізу довести відсутність збитків та економічного прибутку.

3. Довести зростання, незмінність та зниження витрати на одиницю продукції за умов збільшення кількості підприємств в галузі.

4. Пояснити характер довгострокової кривої пропозиції конкурентної галузі у кожному випадку.

5. Необхідно охарактеризувати умови досягнення ефективності у розподілі ресурсів та у виробництві і пов'язати це з ринком чистої конкуренції. Далі стисло охарактеризувати основні недоліки ринку: суспільні блага, екстерналії, обмеженість вибору, гальмування НТП.

Тести

1. На ринку чистої конкуренції в короткостроковому періоді не може бути такого типу фірм, як:

- 1) позагранична;
- 2) позагранична з нормальним прибутком;
- 3) позагранична з економічним прибутком;
- 4) гранична;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

2. Гранична фірма:

- 1) функціонує на ринку чистої конкуренції лише в короткостроковому періоді;
- 2) функціонує на ринку чистої конкуренції лише в довгостроковому періоді;
- 3) може функціонувати на ринку чистої конкуренції як в короткостроковому, так й в довгостроковому періоді;
- 4) має лише нормальний прибуток;
- 5) має лише економічний прибуток.

3. Якщо $P = \min AVC$, то така фірма:

- 1) буде граничною;
- 2) буде позаграничною;
- 3) буде дограничною з нормальним прибутком;
- 4) буде дограничною з економічним прибутком;
- 5) усі відповіді правильні.

4. В довгостроковому періоді на ринку чистої конкуренції підприємство:

- 1) має економічний прибуток;
- 2) має нормальний прибуток;
- 3) може мати як економічний, так й нормальний прибуток;
- 4) може функціонувати за умов мінімізації збитків;
- 5) немає правильної відповіді.

5. Якщо $P = \min AC$, то:

- 1) конкурентне підприємство буде мати економічний прибуток;
- 2) конкурентне підприємство буде мати збитки;
- 3) конкурентне підприємство перебуває у стані довгострокової рівноваги;
- 4) конкурентне підприємство буде мати нормальний прибуток;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

6. Довгострокова крива пропозиції конкурентної галузі буде спадною, якщо:

- 1) AC зростають у разі збільшення кількості виробників;
- 2) AC знижуються у разі збільшення кількості виробників;

- 3) АС не змінюються у разі збільшення кількості виробників;
- 4) АС можуть як зростати, так й знижуватися у разі збільшення кількості виробників;
- 5) АС можуть як зростати, так й не змінюватися у разі збільшення кількості виробників.

7. Довгострокова крива пропозиції конкурентної галузі буде висхідною, якщо:

- 1) АС зростають у разі збільшення кількості виробників;
- 2) АС знижуються у разі збільшення кількості виробників;
- 3) АС не змінюються у разі збільшення кількості виробників;
- 4) АС можуть як зростати, так й знижуватися у разі збільшення кількості виробників;
- 5) АС можуть як зростати, так й не змінюватися у разі збільшення кількості виробників.

8. Довгострокова крива пропозиції конкурентної галузі буде абсолютно еластичною, якщо:

- 1) АС зростають у разі збільшення кількості виробників;
- 2) АС знижуються у разі збільшення кількості виробників;
- 3) АС не змінюються у разі збільшення кількості виробників;
- 4) АС можуть як зростати, так й знижуватися у разі збільшення кількості виробників;
- 5) АС можуть як зростати, так й не змінюватися у разі збільшення кількості виробників.

9. Ефективний розподіл обмежених ресурсів досягається, якщо:

- 1) $P=MC$;
- 2) $P=AC$;
- 3) $P=AVC$;
- 4) $P=\min AC$;
- 5) $P=\max AC$.

10. Виробнича ефективність досягається, якщо:

- 1) $P=MC$;

- 2) $P=AC$;
- 3) $P=AVC$;
- 4) $P=\min AC$;
- 5) $P=\max AC$.

Розрахункові завдання

1. В галузі функціонує 20 фірм, які мають однакові функції загальних витрат: $TC = 3q_i^3 - 2q_i^2 + q_i$, де q_i – тис. шт., TC – тис. грн. Визначте ринкову ціну і галузевий обсяг продукції, за яких ринок буде перебувати у стані довгострокової рівноваги.

2. Галузевий попит описується рівнянням: $QD = 2500 - 10P$. Функція загальних витрат кожної фірми має вигляд: $TC_i = 16 + 10q_i + q_i^2$. Визначте кількість фірм у галузі.

3. Довгострокова функція будь-якої фірми на ринку досконалої конкуренції має вигляд: $TC = q_i^3 - 4q_i^2 + 8q_i$. Галузева функція попиту: $QD = 2000 - 100P$. 40 Визначте рівноважну ціну, галузевий випуск і кількість фірм на ринку в довгостроковому періоді.

4. Функція загальних витрат конкурентної фірми має вигляд: $TC = Q^2 + 4Q + 16$. Визначте ринкову ціну, яка дозволяє фірмі отримувати нормальний прибуток в довгостроковому періоді.

ТЕМА 6. ОЛІГОПОЛІЯ ТА МОНОПОЛІСТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ

Практичне заняття 9. Чиста монополія

Мета: з'ясувати роль та значення негативних наслідків цієї ринкової структури, виокремити антимонопольне регулювання країни і регіону.

Питання для обговорення

1. Розкрити сутність чистої монополії та її видів.
2. Назвіть причини виникнення чистої монополії?
3. Як спадний характер кривої попиту впливає на ціноутворення чистого монополіста?
4. Чому монополісту не вигідно збільшувати обсяг продукції і зменшувати ціну на нееластичному відрізку кривої попиту? Поясніть.

5. Який взаємозв'язок існує між еластичністю попиту та ціною монополіста?

6. Які є особливості поведінки чистого монополіста в довгостроковому періоді?

7. Провести порівняльний аналіз поведінки підприємства на ринку чистої конкуренції і чистої монополії.

Навчальні завдання

1. Висвітлити основні ознаки чистої монополії як структури ринку. Пояснити сутність закритої, природної і відкритої монополії.

2. Визначити і пояснити причини (бар'єри), які не дозволяють або ускладнюють створення нових підприємств - конкурентів.

3. Охарактеризувати механізм вибору ціни і обсягу виробництва продукції чистим монополістом.

4. Пояснити чому граничний дохід буде менший за ціну і чому збільшувати обсяг продукції монополісту вигідно лише на еластичному відрізку кривої попиту.

5. За допомогою індексу Лернера показати взаємозв'язок між ціною та ціновою еластичністю попиту.

6. Характеризуючи довгостроковий період на ринку чистої монополії, довести наявність економічного прибутку та відсутність збитків та умови, за яких така ситуація досягається.

7. В порівняльному аналізі ринків зосереджувати увагу на умовах максимізації прибутку, граничному доході та ціні.

Тести

1. Чистий монополіст виробляє:

- 1) стандартизований товар;
- 2) однорідний товар;
- 3) унікальний товар;
- 4) диференційований товар;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

2. Якщо бар'єром на шляху нових підприємств є патент, то така монополія

буде:

- 1) закритою;
- 2) відкритою;
- 3) природною;
- 4) державною;
- 5) усі відповіді правильні.

3. Якщо середні витрати можна зменшити за наявності на ринку одного підприємства, то така монополія буде:

- 1) закритою;
- 2) відкритою;
- 3) природною;
- 4) державною;
- 5) усі відповіді правильні.

4. Єдиним фактором, що впливає на ціноутворення чистого монополіста є:

- 1) закон пропозиції;
- 2) закон попиту;
- 3) закон спадної граничної продуктивності;
- 4) закон спадної граничної корисності;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

5. Спадний характер кривої попиту означає, що монополіст:

- 1) вибирає високу ціну і великий обсяг продукції;
- 2) вибирає невисоку ціну і невеликий обсяг продукції;
- 3) може збільшувати обсяг продукції і знижувати ціну на нееластичному відрізку кривої попиту;
- 4) може збільшувати обсяг продукції і знижувати ціну на еластичному відрізку кривої попиту;
- 5) може збільшувати прибуток на одиницю продукції.

6. Граничний дохід чистого монополіста:

- 1) нижче за ціну;
- 2) перевищує ціну;
- 3) відповідає ціні;

- 4) може як перевищувати, так й відповідати ціні;
- 5) може бути як нижчим за ціну, так й відповідати ціні.

7. Якщо попит на продукцію монополіста має одиничну цінову еластичність, то:

- 1) він може збільшувати обсяг продукції і знижувати ціну;
- 2) його загальний дохід буде максимальним;
- 3) його прибуток буде максимальним;
- 4) його витрати будуть максимальними;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

8. Обернений взаємозв'язок між ціною та ціною еластичністю попиту характеризує:

- 1) індекс Герфендаля-Гіршмана;
- 2) індекс Лернера;
- 3) коефіцієнт концентрації 4-х фірм;
- 4) коефіцієнт концентрації 8-ми фірм;
- 5) усі відповіді правильні.

9. В довгостроковому періоді чистий монополіст:

- 1) може мати збитки;
- 2) може мати економічний прибуток;
- 3) може мати нормальний прибуток;
- 4) може мати як нормальний, так й економічний прибуток;
- 5) не може мати ні економічного, ні нормального прибутку.

10. На відміну від чистого конкурента чистий монополіст:

- 1) в короткостроковому періоді може мати збитки;
- 2) в довгостроковому періоді може мати економічний прибуток;
- 3) має спадну криву попиту на свій товар;
- 4) відноситься до ідеальної ринкової структури;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

Розрахункові завдання

1. Функція загальних витрат фірми-монополіста має вигляд: $TC = 0,5Q^2 + 2Q$. Функція попиту на її продукцію: $P = 10 - 0,5Q$. Визначте ціну, за якої

прибуток фірми буде максимальним та рівень її монопольної влади. 2. Нехай функція загальних витрат фірми-монополіста має вигляд: $TC = Q^2 + 60$. Функція попиту на її товар: $QD = 30 - 2P$. Визначте обсяг виробництва, ціну, загальний дохід, економічний прибуток та рівень монопольної влади фірми.

3. Підприємство є чистим монополістом. Функція його загальних витрат має вигляд: $TC = 2Q + 10$. Визначте рівень ціни, за якої прибуток підприємства буде максимальним, якщо цінова еластичність ринкового попиту становить (-6).

4. Функція загальних витрат фірми-монополіста має вигляд: $TC = Q^2 + 2Q$. Функція ринкового попиту: $P = 20 - Q$. Держава запроваджує товарний податок (з кожної одиниці товару) в розмірі 2 грн. Визначте податкові надходження до бюджету, обсяг продукції і ціну, що максимізують прибуток монополіста.

Практичне заняття 10. Чиста монополія

Мета: з'ясувати роль та значення негативних наслідків чистої монополії.

Питання для обговорення

1. Поясніть сутність і умови здійснення цінової дискримінації.
2. Охарактеризуйте види цінової дискримінації.
3. Як поділяється цінова дискримінація за способом проведення і що таке цінова дискримінація I ступеня?
4. Якими є особливості та наслідки цінової дискримінації II і III ступеня?
5. Чому у природних монополістів середні витрати перевищують граничні?
6. Якими є наслідки встановлення державою суспільно – оптимальної і ціни, що забезпечує справедливий прибуток виробникам?
7. Показати переваги та недоліки монополізму.

Навчальні завдання

1. Характеризуючи цінову дискримінацію необхідно пояснити: дискримінацію за часом, за доходом споживача, за обсягом споживання блага, за соціальним статусом.

2. Залежно від можливості поділу споживачів на групи пояснити цінову дискримінацію I, II, III ступеня і показати правило вибору монополістом цін, що максимізують прибуток, далі пояснити як негативні, так й позитивні наслідки цінової дискримінації.

3. Державне регулювання ціноутворення природних монополістів починати з порівняння середніх і граничних витрат і, відповідно, характеризувати наслідки встановлення державою ціни на рівні цих витрат. Далі необхідно довести неефективність втручання держави в механізм ціноутворення.

4. Характеризуючи ефективність монополій необхідно навести аргументи „за” і „проти” монополізму.

Тести

1. Цінова дискримінація:

- 1) реалізація різних благ за різними цінами;
- 2) реалізація одного блага за різною ціною;
- 3) реалізація різних благ за однією ціною;
- 4) реалізація різних благ за високими цінами;
- 5) реалізація різних благ за низькими цінами.

2. Реалізація квитків в кінотеатр в вечері за більш високою ціною ніж у день – це цінова дискримінація:

- 1) за часом;
- 2) за обсягом споживання блага;
- 3) за соціальним статусом споживача;
- 4) за доходом споживача;
- 5) усі відповіді правильні.

3. Тарифи на газ для приватних будинків – це приклад цінової дискримінації:

- 1) за часом;
- 2) за обсягом споживання блага;
- 3) за соціальним статусом споживача;
- 4) за доходом споживача;
- 5) усі відповіді правильні.

3. Різна плата за приватного і державного адвоката – це приклад цінової дискримінації:

- 1) за часом;

- 2) за обсягом споживання блага;
- 3) за соціальним статусом споживача;
- 4) за доходом споживача;
- 5) усі відповіді правильні.

4. Різні тарифи за електроенергію для населення і підприємств – це:

- 1) абсолютна цінова дискримінація;
- 2) дискримінація I ступеня;
- 3) дискримінація II ступеня;
- 4) дискримінація III ступеня;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

5. Середні витрати природних монополістів:

- 1) перевищують граничні;
- 2) дорівнюють граничним;
- 3) нижче від граничних;
- 4) можуть як перевищувати, так й бути нижчими від граничних;
- 5) можуть як перевищувати, так й дорівнювати граничним.

6. Якщо держава встановлює ціну на рівні граничних витрат, то:

- 1) вона називається ціною, що забезпечує справедливий прибуток виробникам;
- 2) вона буде надавати субсидії окремим споживачам;
- 3) вона називається суспільно-оптимальною;
- 4) вона буде надавати дотації виробникам;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

7. Якщо держава встановлює ціну на рівні середніх витрат, то:

- 1) вона називається ціною, що забезпечує справедливий прибуток виробникам;
- 2) вона буде надавати субсидії окремим споживачам;
- 3) вона називається суспільно-оптимальною;
- 4) вона буде надавати дотації виробникам;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

8. Суспільно-оптимальна ціна:

- 1) відповідає рівню граничних витрат;
- 2) є відносно невисокою;
- 3) забезпечує ефективний розподіл ресурсів;
- 4) є вигідною для споживачів;
- 5) усі відповіді правильні.

9. Ціна „справедливого прибутку”:

- 1) відповідає рівню граничних витрат;
- 2) є відносно невисокою;
- 3) забезпечує ефективний розподіл ресурсів;
- 4) є вигідною для виробників;
- 5) усі відповіді правильні.

10. Чиста монополія:

- 1) ефективна для суспільства;
- 2) найбільш поширена в сучасних умовах;
- 3) як правило, регулюється державою;
- 4) забезпечує максимальний випуск продукції;
- 5) знижує ціну порівняно з чистим конкурентом.

Розрахункові завдання

1. Фірма-монополіст проводить політику цінової дискримінації, реалізуючі продукцію двом групам споживачів за різними цінами. Функції попиту споживачів на продукцію фірми мають вигляд: $Q_1 = 120 - P_1$; $Q_2 = 90 - 2P_2$. Граничні витрати фірми не змінюються і становлять 3. Визначте ціну, яку встановлює монополіст на кожному сегменті ринку.

2. Фірма-монополіст реалізує продукцію на двох ринках, попит яких характеризується функціями: $Q_1 = 60 - 0,5P_1$; $Q_2 = 80 - P_2$. Граничні витрати фірми не змінюються і дорівнюють 50. Визначте обсяг продукції, ціну, рівень монопольної влади, якщо фірма: а) не дискримінує споживачів; б) практикує цінову дискримінацію III ступеня. 3. Підприємство є чистим монополістом і проводить політику цінової дискримінації, поділяючи споживачів на дві групи: А і В. Цінова еластичність попиту для групи А – (-2), для групи В – (-4). Граничні витрати підприємства не змінюються. Якщо ціна для групи А

становить 15 грн., то яку ціну встановлює підприємство на ринку В?

4. Наступна інформація характеризує діяльність фірми: граничний дохід $MR = 1000 - 20 Q$; граничні витрати $MC = 100 + 10 Q$. Яку кількість продукції і за якою ціною реалізує фірма, якщо: а) вона функціонує як чиста монополія; б) вона функціонує як чистий конкурент.

ТЕМА 7. ОЛІГОПОЛІЯ ТА МОНОПОЛІСТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ

Практичне заняття 11. Олігополія та монополістична конкуренція

Мета: з'ясувати особливості та характеристики таких ринкових структур як олігополія та монополістична конкуренція. Визначити спільні та відмінні риси їх функціонування.

Питання для обговорення

1. Поясніть сутність та види ринку олігополії.
2. Які показники характеризують рівень концентрації ринку?
3. Як модель „цінової” війни пояснює взаємозалежність підприємств на ринку?
4. В чому полягає сутність моделі Курно?
5. Що означає точка рівноваги Курно?
6. Чим відрізняються контрактна, конкурентна рівновага і рівновага Курно?

Навчальні завдання

1. Необхідно охарактеризувати основні ознаки олігополії як ринкової структури, зокрема: бар'єри на шляху створення нових підприємств, взаємозалежність підприємств та тип продукції, що може вироблятися на ринку.

2. Для визначення рівня концентрації і монополізації ринку розглянути такі показники, як: коефіцієнт концентрації, індекс Герфендаля-Гіршмана, частка підприємства на ринку.

3. Для пояснення взаємозалежності підприємств на ринку використати модель „цінової” війни та визначити її наслідки для виробників і споживачів.

4. Некооперативну поведінку на ринку розкрити за допомогою моделі

Курно, показати як формується крива реагування фірми, що є основним в моделі і як фірми вибирають обсяг продукції.

5. Характеризуючи точку рівноваги Курно, порівняти її з точкою контрактної і конкурентної рівноваги.

Тести

1. На ринку чистої олігополії підприємства виробляють:

- 1) диференційований товар;
- 2) унікальний товар;
- 3) однорідний товар;
- 4) стандартизований товар;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

2. Виробництво цигарок – це:

- 1) ринок диференційованої олігополії;
- 2) чистої олігополії;
- 3) монополістичної конкуренції;
- 4) чистої конкуренції;
- 5) чистої монополії.

3. Взаємозалежність підприємств на ринку олігополії:

- 1) виникає в наслідок невеликої їх кількості;
- 2) виникає в наслідок великого обсягу кожного виробника;
- 3) означає врахування реакції конкурентів;
- 4) може призвести до таємної змови;
- 5) усі відповіді правильні.

4. Індекс Герфендаля-Гіршмана розраховується за формулою:

- 1) $H = \sum S_i^2$;
- 2) $H = S_i^2$;
- 3) $H = 1/ED$;
- 4) $H = \sum ED$;
- 5) $H = 1/ S_i^2$.

5. Якщо індекс Герфендаля-Гіршмана становить 10 000, то ринок представлений:

- 1) чистою конкуренцією;
- 2) чистою монополією;
- 3) олігополією;
- 4) дуополією;
- 5) монополістичною конкуренцією.

6. Процес поступового зниження ціни з метою витиснення конкурента з ринку – це модель:

- 1) Курно;
- 2) Бертрана;
- 3) „цінової” війни;
- 4) ламаної кривої попиту;
- 5) таємної змови.

7. Основним елементом моделі Курно є те, що:

- 1) кожна фірма встановлює свою ціну, припускаючи про незмінність ціни конкурента;
- 2) кожна фірма визначає свої витрати, припускаючи про незмінність витрат конкурента;
- 3) кожна фірма вибирає свій обсяг продукції, припускаючи про незмінність обсягу конкурента;
- 4) кожна фірма встановлює свою ціну, припускаючи про те, що ціна конкурента змінюється;
- 5) кожна фірма визначає свої витрати, припускаючи про те, що витрати конкурента змінюються.

8. Фірма, що діє за моделлю Курно, вибирає свій обсяг продукції, виходячи з умови:

- 1) $MR=MC$;
- 2) $P=MC$;
- 3) $P=MR$;
- 4) $MR=ATC$;
- 5) $P=ATC$.

9. Крива реагування фірми в моделі Курно – це:

- 1) спадна шкала цін, які на думку однієї фірми встановлює інша;
- 2) спадна шкала обсягів, які на думку однієї фірми виробляє інша;
- 3) спадна шкала цін, які встановлює фірма;
- 4) спадна шкала обсягів, які виробляє фірма;
- 5) може бути спадна шкала як цін, так й обсягів виробництва.

10. Контрактна рівновага:

- 1) передбачає більший обсяг продукції ніж конкурентна;
- 2) передбачає нижчу ціну ніж конкурентна;
- 3) передбачає менший обсяг продукції ніж конкурентна;
- 4) передбачає вищу ціну ніж конкурентна;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

Розрахункові завдання

1. Фірма функціонує на ринку дуополії і її функція попиту має вигляд: $P = 120 - Q$. Граничні витрати фірм не змінюються і становлять 9. Визначте: а) обсяг продукції фірми і галузі, ринкову ціну і прибуток, якщо вони функціонують за моделлю Курно; б) як зміняться параметри рівноваги на ринку в умовах чистої конкуренції.

2. Попит в галузі характеризується функцією: $QD = 240 - 2P$. В галузі функціонують дві фірми, які взаємодіють за моделлю Курно. Граничні витрати фірм дорівнюють нулю. Визначте обсяг продукції кожної фірми та ринкову ціну.

3. Функція ринкового попиту на продукцію галузі має вигляд: $P = 240 - 3Q$. В галузі функціонують дві однакові фірми, які конкурують за моделлю Курно. Визначте граничні витрати фірми, якщо обсяг продукції галузі – 32.

4. На скільки обсяг продукції дуополії, яка перебуває у стані рівноваги Курно, перевищує обсяг продукції монополії, якщо їх постійні витрати дорівнюють 0? Граничні витрати першої фірми – 60, другої – 30, монополії – 60. Ринковий попит заданий функцією: $P = 300 - 5QD$.

Практичне заняття 12. Олігополія та монополістична конкуренція

Мета: закріпити теоретичний матеріал щодо особливостей олігополії та монополістичної конкуренції.

Питання для обговорення

1. Як „дилема ув'язненого” пояснює високий рівень цін на ринку олігополії?
2. Поясніть принцип побудови ламаної кривої попиту?
3. Чому фірмам не вигідно ні значно підвищувати, ні значно знижувати ціну за певний рівень?
4. Що означає кооперативна поведінка на ринку олігополії і як її характеризує картель?
5. Що таке таємна змова і чому вона не може бути тривалою?
6. Яким є механізм формування ціни за принципом „витрати плюс”?
7. Як відбувається антимонопольне регулювання діяльності підприємств у світі та Україні?

Навчальні завдання

1. В моделі „дилема ув'язненого” пояснити, чому кожній фірмі окремо вигідно знижувати ціну, а в результаті вони виберуть політику високих цін.
2. Ламану криву попиту характеризувати як реакцію двох фірм на поведінку першої, показати еластичний і нееластичний відрізки.
3. Пояснити сутність картелі, довести необхідність регулювання не тільки ціни, але й обсягу продукції і враховуючи вимоги антимонопольних законів, пояснити таємну змову.
4. Механізм ціноутворення на ринку диференційованої олігополії пояснювати, виходячи з поділу витрат на постійні і змінні, а зміну ціни пов'язувати з еластичністю попиту.
5. Охарактеризувати антимонопольні закони США і України.

Тести

1. Встановлення на ринку олігополії високої ціни пояснює модель:

- 1) Курно;
- 2) Бертрана;

- 3) „цінової” війни;
- 4) ламаної кривої попиту;
- 5) „дилема ув’язненого”.

2. Ламана крива попиту утворюється в наслідок:

- 1) реагування двох фірм на зміну ціни першої;
- 2) реагування двох фірм на зміну обсягу продукції першої;
- 3) реагування двох фірм як на зміну ціни, так й обсягу продукції першої; 4) встановлення конкурентами високої ціни;
- 5) встановлення конкурентами низької ціни.

3. Відрізки ламаної кривої попиту:

- 1) мають однакову еластичність;
- 2) мають різну еластичність попиту;
- 3) мають одиничну еластичність попиту;
- 4) є абсолютно нееластичними;
- 5) є абсолютно еластичними.

4. Підвищуючи ціну фірми:

- 1) попадають на абсолютно еластичний відрізок кривої попиту;
- 2) попадають на абсолютно нееластичний відрізок кривої попиту;
- 3) попадають на еластичний відрізок кривої попиту;
- 4) попадають на нееластичний відрізок кривої попиту;
- 5) попадають на відрізок кривої попиту з одиничною еластичністю.

5. Модель ламаної кривої попиту пояснює:

- 1) відносно високий рівень ціни на ринку олігополії;
- 2) відносно невисокий рівень ціни на ринку олігополії;
- 3) нестабільний рівень ціни на ринку олігополії;
- 4) відносно стабільний рівень ціни на ринку олігополії;
- 5) усі відповіді правильні.

6. Принцип ціноутворення „витрати +”, як правило використовується на ринку:

- 1) диференційованої олігополії;
- 2) чистої олігополії;

- 3) чистої монополії;
- 4) чистої конкуренції;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

7. Якщо фірма встановлює ціну за принципом „витрати +”, то за умов еластичного попиту вона:

- 1) буде знижувати ціну на свій товар;
- 2) буде підвищувати ціну на свій товар;
- 3) не буде змінювати ціну на свій товар;
- 4) буде підвищувати витрати на свій товар;
- 5) буде знижувати витрати на свій товар.

8. Ціна, що формується за принципом „витрати +”, визначається за формулою:

- 1) $AFC + \%$;
- 2) $AVC + \%$;
- 3) $ATC + \%$;
- 4) $MC + \%$;
- 5) $TC + \%$.

9. Картель, як правило, утворюється на:

- 1) ринку олігополії;
- 2) міжнародному ринку;
- 3) національному ринку;
- 4) ринку монополістичної конкуренції;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

10. Перший антимонопольний закон було прийнято:

- 1) у Франції;
- 2) в Бельгії;
- 3) у США;
- 4) в Україні;
- 5) в Росії.

Розрахункові завдання

1. В галузі функціонують дві фірми, загальні витрати яких

характеризуються функціями: $TC_1 = 10Q_1$; $TC_2 = 8 - Q_2$

2. Ринковий попит відображає функція: $QD = 100 - P$. Фірми можуть взаємодіяти за моделлю Курно і створити картель. Визначте схему взаємодії, яка є більш вигідною для фірм і для суспільства. 2. На ринку дуополії галузевий попит характеризується функцією: $P = 50 - 0,25Q$. Відомі функції загальних витрат фірм: $TC_1 = 10 + 0,15Q_1$, $TC_2 = 25 + 10Q_2$. Визначте ціну і обсяг продукції кожної фірми, якщо: а) олігополісти функціонують за моделлю Курно; б) олігополісти створили картель.

3. В галузі функціонують три однакові фірми. Граничні витрати фірм не змінюються і становлять 300. Попит на продукцію фірм характеризує функція: $P = 1500 - 10Q$. Якими будуть ціна і обсяг продукції фірм, якщо вони утворюють картель?

4. На ринку чотири однакові фірми утворили картель. Ринкова функція попиту має вигляд: $QD=40-2P$. Функція пропозиції кожної фірми задана рівнянням: $QSi=-8+P$. Визначте: а) функцію пропозиції картелю; б) функцію граничних витрат картелю і однієї фірми; в) картельну ціну і галузевий випуск продукції; г) квоту для кожного учасника картелю; д) прибуток фірми, якщо постійні витрати дорівнюють 0.

Практичне заняття 13. Олігополія та монополістична конкуренція

Мета: розкрити роль та значення олігополії й монополістичної конкуренції в економіці.

Питання для обговорення

1. Які ознаки характеризують монополістичну конкуренцію і чим вона відрізняється від інших структур ринку?

2. Що означає диференціація товару і в яких формах вона може бути?

3. Якою є поведінка підприємства на ринку монополістичної конкуренції в короткостроковому періоді?

4. Чому в довгостроковому періоді існує тенденція отримання підприємствами нормального прибутку?

5. Чи забезпечується на ринку монополістичної конкуренції економічна

ефективність?

6. В яких формах відбувається нецінова конкуренція на ринку?

Навчальні завдання

1. Характеризуючи ринок монополістичної конкуренції, необхідно порівняти його як з ринком чистої конкуренції, так й з ринком олігополії.

2. Висвітлити такі форми диференціації товару, як диференціація: за якістю, за умовами реалізації, за розміщенням торгових точок, за упаковкою та стимулюванням збуту.

3. Необхідно пояснити умови максимізація прибутку і мінімізації збитків в короткостроковому періоді та охарактеризувати механізм, в результаті якого ліквідується економічний прибуток і збитки в довгостроковому періоді.

4. Довести, що на ринку монополістичної конкуренції існує неефективність розподілу обмежених ресурсів та неефективність їх використання, підприємства не можуть повністю завантажувати свої виробничі потужності.

5. Показати переваги такого ринку порівняно з чистою конкуренцією. Пояснити необхідність і сутність нецінової конкуренції та її форм: удосконалення товару і реклами. Далі навести переваги, що забезпечує реклама та її недоліки.

Тести

1. На відміну від диференційованої олігополії підприємства монополістичної конкуренції:

- 1) виробляють диференційований товар;
- 2) можуть використовувати різні форми товарної конкуренції;
- 3) практично не мають бар'єрів на шляху входження нових виробників;
- 4) можуть встановити ціну, яка відрізняється від ціни конкурентів;
- 5) виробляють товари, які є недосконалими заміниками товарів-конкурентів.

2. Явною формою диференціації товарів на ринку монополістичної конкуренції є:

- 1) поліпшення якісних параметрів;
- 2) зміна упаковки;

- 3) здійснення рекламної компанії;
- 4) більш вигідне розміщення торгових точок;
- 5) зміна умов реалізації товару.

3. Диференціація товару:

- 1) спрямована на збільшення обсягів реалізації;
- 2) є основою нецінової конкуренції;
- 3) створює фінансові бар'єри на шляху нових підприємств;
- 4) спрямована на більш повне задоволення смаків споживачів;
- 5) усі відповіді правильні.

4. В короткостроковому періоді на ринку монополістичної конкуренції підприємство:

- 1) може мати економічний прибуток;
- 2) може мати нормальний прибуток;
- 3) може функціонувати за умов мінімізації збитків;
- 4) може мати як економічний, так й нормальний прибуток;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

5. Підприємство на ринку монополістичної конкуренції в короткостроковому періоді максимізує прибуток за умови, коли:

- 1) $P=MC$;
- 2) $MR=MC$;
- 3) $MR=ATC$;
- 4) $P=ATC$;
- 5) $P=MC=ATC$.

6. В довгостроковому періоді на ринку монополістичної конкуренції підприємство:

- 1) може мати економічний прибуток;
- 2) може мати нормальний прибуток;
- 3) може функціонувати за умов мінімізації збитків;
- 4) може мати як економічний, так й нормальний прибуток;
- 5) правильні відповіді 3) і 4).

7. Довгострокова рівновага на ринку монополістичної конкуренції означає,

що:

- 1) $P=MC$;
- 2) $MR=MC$;
- 3) $MR=AC$;
- 4) $P=AC=MC=MR$;
- 5) $P=MC=AC$.

8. Середні витрати монополістичного конкурента перевищують середні витрати чистого конкурента тому, що:

- 1) підприємство виробляє більший обсяг продукції;
- 2) підприємство виробляє більш якісний товар;
- 3) підприємство здійснює диференціацію товару;
- 4) підприємство має більш дорогую технологію виробництва;
- 5) усі відповіді правильні.

9. Реклама на ринку монополістичної конкуренції:

- 1) є формою товарної конкуренції;
- 2) спрямована на збільшення обсягів реалізації товару;
- 3) має як позитивні, так й негативні наслідки;
- 4) намагається пристосувати попит споживачів до товару;
- 5) усі відповіді правильні.

10. Перевагою ринку монополістичної конкуренції є те, що він:

- 1) пропонуючи диференційований товар збільшує вибір споживачів;
- 2) забезпечує ефективний розподіл ресурсів;
- 3) забезпечує виробничу ефективність;
- 4) забезпечує найбільш повне завантаження виробничої потужності підприємств;
- 5) забезпечує економічну ефективність.

Розрахункові завдання

1. Відомо, що середні витрати фірми, що функціонує на ринку монополістичної конкуренції, характеризується функцією: $AC=Q + 10$. Функція попиту на продукцію фірми має вигляд: $P=50 - 3Q$. Визначте параметри рівноваги (ціну і обсяг реалізації) та зробіть висновок про період часу (коротко

чи довгостроковий), в якому перебуває фірма.

2. Функції середніх витрат і попиту фірми монополістичного конкурента мають вигляд: $AC = 3Q - 2$; $QD = 52 - 2P$. Після проведення рекламної компанії, витрати на яку становили: $ТС_{рек.} = 0,5Q^2 + 6Q$, попит збільшився і становить: $QD_1 = 104 - 2P_1$. Визначте прибуток фірми до і після проведення рекламної компанії і зробіть висновок про її ефективність.

3. Функції загальних витрат і ринкового попиту фірми монополістичного конкурента мають вигляд: $ТС = 3Q^2 - 8$; $P = 64 - Q$. Після проведення реклами, затрати на яку становили: $ТС_{рек.} = 6Q - 10$, попит зріс до: $P_1 = 76 - 2Q_1$. Визначте випуск продукції і ціну, яку встановлює монополістичний конкурент після проведення рекламної компанії.

4. Компанія по виробництву дитячого взуття функціонує на ринку монополістичної конкуренції. Функції загального доходу і загальних витрат мають вигляд: $TR = 270Q - 20Q^2$, $ТС = 30Q + 10Q^2$. Визначте параметри довгострокової рівноваги.

ТЕМА 8. РИНОК РЕСУРСІВ

Практичне заняття 14. Ринок ресурсів

Мета: визначити основні факторні та ресурсні особливості формування ринку засобів виробництва.

Питання для обговорення

1. Чому попит на ресурси має похідний характер?
2. Які фактори визначають попит на ресурс з боку підприємства?
3. Під впливом яких факторів відбуваються зміни попиту на ресурс?
4. Що таке цінова еластичність попиту на ресурс?
5. Що спричиняє зміну цінової еластичності попиту на ресурс?
6. За яких умов забезпечується оптимальне співвідношення ресурсів у процесі виробництва товару?

Навчальні завдання

1. Необхідно показати відмінності між первинним попитом на товари та похідним попитом на ресурси.

2. Розкрити механізм формування підприємством попиту на ресурс, враховуючи такі фактори, як: виробнича технологія, попит на товар і ціна ресурсу.

3. Показати як зміна ціни на товар, зміна виробничої технології і зміна ціни на інші ресурси впливатимуть на зміни попиту на ресурс. Охарактеризувати показники, за допомогою яких виробник враховує ці фактори.

4. Пояснити сутність: цінової еластичності попиту на ресурс; показника, що її вимірює та видів. Далі охарактеризувати цінову еластичність попиту на товар, частку ресурсу у витратах та кількість супутніх ресурсів як факторів зміни еластичності.

5. Охарактеризувати умови мінімізації витрат та максимізації прибутку, що є основою для визначення оптимальної кількості ресурсів для виробника.

Тести

1. Похідний характер попиту на ресурс означає, що:

- 1) виробники купують ресурси для задоволення своїх потреб;
- 2) виробники купують ресурси для виробництва благ;
- 3) виробники купують ресурси для виробництва і реалізації благ;
- 4) виробники купують ресурси для виробництва і реалізації благ та одержання прибутку;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

2. Результативність виробничої технології характеризується показником:

- 1) граничний продукт ресурсу;
- 2) граничний дохід ресурсу;
- 3) граничні витрати ресурсу;
- 4) гранична корисність ресурсу;
- 5) немає правильної відповіді.

3. Попит на товар, що визначає попит на ресурс з боку підприємства, характеризується показником:

- 1) граничний продукт ресурсу;
- 2) граничний дохід ресурсу;
- 3) граничні витрати ресурсу;
- 4) гранична корисність ресурсу;
- 5) немає правильної відповіді.

4. Граничні витрати ресурсу (праці) розраховуються за формулою:

- 1) $MFCL=TCL/L$;
- 2) $MFCL=TCL*L$;
- 3) $MFCL=\Delta TCL/\Delta L$;
- 4) $MFCL=TCL-L$;
- 5) $MFCL=\Delta TCL-\Delta L$.

5. У разі зниження ціни на ресурс-замінник і переваги ефекту заміщення попит на даний ресурс:

- 1) буде зростати;
- 2) буде знижуватися;
- 3) буде залишатися незмінним;
- 4) може як зростати, так й знижуватися;
- 5) може як зростати, так й залишатися незмінним.

6. Ефект обсягу продукції:

- 1) призводить до зростання попиту на даний ресурс у разі зниження ціни ресурсу-замінника;
- 2) призводить до зменшення попиту на даний ресурс у разі зниження ціни ресурсу-замінника;
- 3) призводить до зростання попиту на даний ресурс у разі зниження ціни ресурсу-комплементу;
- 4) призводить до зменшення попиту на даний ресурс у разі зниження ціни ресурсу-комплементу;
- 5) не діє у разі зниження ціни на ресурс-замінник.

7. Фактором, що спричиняє зміну цінової еластичності попиту на ресурс є:

- 1) зміна попиту на товар;
- 2) зміна ціни на ресурс-замінник;

- 3) зміна ціни на ресурс-комплемент;
- 4) зміна виробничої технології;
- 5) частка ресурсу у загальних витратах.

8. Чим більше замінників має даний ресурс, тим:

- 1) більш еластичним буде попит на нього;
- 2) менш еластичним буде попит на нього;
- 3) більшим буде попит на нього;
- 4) меншим буде попит на нього;
- 5) більш стабільним буде попит на нього.

9. Витрати будуть мінімальними за таких умов:

- 1) $MPL/PL > MPK/PK$;
- 2) $MPL/PL < MPK/PK$;
- 3) $MPL/PL = MPK/PK$;
- 4) $MRPL/PL > MRPK/PK$;
- 5) $MRPL/PL < MRPK/PK$;

10. Оптимізація ресурсів в процесі виробництва товару означає, що:

- 1) витрати на виробництво товару будуть мінімальними;
- 2) прибуток від реалізації товару буде максимальним;
- 3) витрати на виробництво товару будуть мінімальними, а прибуток від реалізації товару буде максимальним;
- 4) витрати і прибуток будуть максимальними;
- 5) витрати і прибуток будуть мінімальними.

Розрахункові завдання

1. Фірма є чистим монополістом на ринку блага і конкурентом на ринку ресурсу. Ціна ресурсу становить 21,6 грн. На основі показників таблиці визначити кількість ресурсу, за якої фірма досягає максимуму прибутку і мінімуму витрат.

Кількість ресурсу	4	5	6	7	8	9	10
Гранична продуктивність ресурсу	21	20	18	15	11	6	0
Граничний дохід ресурсу	1,6	1,4	1,2	1	0,8	0,6	0,4

2. Яка із наведених комбінацій праці і капіталу є оптимальною для фірми? (MRPL, MRPK – відповідно граничний дохід праці і капіталу; W і r – ціна праці і капіталу). а) MRPL = 18; W = 24; MRPK = 6; r = 8; б) MRPL = 22; W = 24; MRPK = 30; r = 30; в) MRPL = 7; W = 3,5; MRPK = 9; r = 3; г) MRPL = 1; W = 3; MRPK = 21; r = 23.

3. В таблиці наведено показники граничного продукту (MP) і граничного доходу (MRP) праці та капіталу. Фірма купує ресурси на конкурентному ринку. Ціна праці становить 2 грн., ціна капіталу – 3 грн. Скільки одиниць праці і капіталу повинна використовувати фірма, щоб максимізувати свій прибуток та мінімізувати витрати?

L	MPL	MRPL	K	MPK	MRPK
1	10	5,0	1	21	10,5
2	8	4,0	2	18	9,0
3	6	3,0	3	15	7,5
4	5	2,5	4	12	6,0
5	4	2,0	5	9	4,5
6	3	1,5	6	6	3,0
7	2	1,0	7	3	1,5

4. Фірма реалізує продукцію на конкурентному ринку, функції попиту і пропозиції яких задані рівняннями: $QD=40-P$ і $QS=P-10$. Виробнича функція фірми має вигляд: $Q=40L-2L^2+5K$.

Визначте функцію попиту фірми на працю, якщо ринок праці конкурентний.

Практичне заняття 15. Ринок ресурсів

Мета: закріпити теоретичний матеріал, вивчити особливості функціонування ринку ресурсів.

Питання для обговорення

1. Що таке ставка зарплати і мінімальна зарплата?
2. Які два ефекти і як пояснюють характер кривої пропозиції праці?
3. Які ознаки характеризують конкурентний ринок праці?
4. Чому граничні витрати праці конкурентного підприємства відповідають

ставці зарплати?

5. Що таке рівновага конкурентного підприємства на ринку праці? Поясніть.

6. Який фактор і як впливає на монопсоніста при встановленні ставки зарплати?

7. Якими є умови максимізації прибутку монопсоніста і чим вони відрізняються від конкурентного підприємства?

Навчальні завдання

1. Висвітлити сутність ставки зарплати, поділ її на номінальну і реальну, економічну сутність мінімальної зарплати та причини її підвищення.

2. Пояснити вплив ефекту заміщення та ефекту доходу на криву пропозиції праці робітника.

3. Назвати ознаки конкурентного ринку праці і пояснити: механізм встановлення ставки зарплати на ринку; характер кривої пропозиції праці підприємства; сутність граничних витрат праці та їх відповідність ставці зарплати; умови максимізації прибутку.

4. Довести чому ринки праці характеризуються недосконалою конкуренцією, яка залежність існує між кількістю найманих робітників і ставкою зарплати. Далі порівняти ставку зарплати і рівень зайнятості на різних ринках праці.

Тести

1. Ставка зарплати – це:

- 1) зарплата за годину роботи;
- 2) зарплата за день роботи;
- 3) зарплата за місяць роботи;
- 4) зарплата за рік роботи;
- 5) усі відповіді правильні.

2. Мінімальна зарплата з точки зору економічної сутності – це:

- 1) зарплата, яка дозволяє малокваліфікованому робітнику утримувати себе і свою сім'ю не за межею бідності;
- 2) зарплата, яка дозволяє висококваліфікованому робітнику утримувати

себе і свою сім'ю не за межею бідності;

3) зарплата, яка дозволяє малокваліфікованому робітнику утримувати себе і свою сім'ю за межею бідності;

4) зарплата, яка дозволяє висококваліфікованому робітнику утримувати себе і свою сім'ю за межею бідності;

5) немає правильної відповіді.

3. Індивідуальна крива пропозиції праці визначається:

1) ефектом доходу;

2) ефектом заміщення;

3) ефектом обсягу продукції;

4) ефектом масштабу;

5) правильні відповіді 1) і 2).

4. Ефект доходу діє в тому випадку, коли:

1) ставка зарплати є відносно невисокою і поступово підвищується;

2) ставка зарплати є відносно високою і поступово підвищується;

3) ставка зарплати є відносно високою і поступово знижується;

4) ставка зарплати є відносно невисокою і поступово знижується;

5) ставка зарплати не змінюється.

5. Ринкова крива пропозиції праці:

1) є абсолютно еластичною;

2) є абсолютно нееластичною;

3) має одиничну еластичність;

4) є висхідною;

5) є спадною.

6. Конкурентний ринок праці не має такої ознаки, як:

1) велика кількість підприємств, що наймають працю певного виду;

2) велика кількість працівників, які пропонують працю певного виду;

3) підприємство „диктує” ставку зарплати;

4) робоча сила є повністю мобільна;

5) ні працівник, ні підприємство не мають можливості впливати на ринкову ставку зарплати.

7. Підприємство-монопсоніст максимізує прибуток за такої умови:

- 1) $MRPL=MFCL$;
- 2) $PL=MFCL$;
- 3) $MRPL=PL$;
- 4) $MRPL>MFCL$;
- 5) $MRPL$.

8. Граничні витрати праці монопсоніста:

- 1) відповідають ставці зарплати;
- 2) перевищують ставку зарплати;
- 3) менше ніж ставка зарплати;
- 4) можуть бути менше або перевищувати ставку зарплати;
- 5) можуть бути менше або відповідати ставці зарплати.

9. Найбільш умовам монопсонії відповідає ринок праці:

- 1) шахтарів;
- 2) фінансистів;
- 3) бухгалтерів;
- 4) вчителів;
- 5) адвокатів.

10. На ринку монопсонії порівняно з конкурентним:

- 1) вище ставка зарплати і рівень зайнятості;
- 2) нижче ставка зарплати і рівень зайнятості;
- 3) вище ставка зарплати і нижче рівень зайнятості;
- 4) вище лише ставка зарплати;
- 5) вище лише рівень зайнятості.

Розрахункові завдання

1. Фірма є конкурентом на ринку блага і ринку праці. Її виробнича функція має вигляд: $Q = 4L$. Функції попиту і пропозиції на продукцію фірми мають вигляд: $QD = 85 - P$, $LS = 0,1W - 8$. Визначити ставку зарплати.

2. Фірма виробляє продукцію і наймає працю на конкурентному ринку. Її технологія характеризується функцією: $Q = 240L - 5L^2$. Скільки робітників наймає фірма, якщо ціна продукції – 2, а ставка зарплати – 120?

3. Ринки блага і праці є конкурентними. Функція попиту на працю фірми має вигляд: $LD=30-W$. Ціна продукції становить 10. Визначте: а) виробничу функцію фірми; б) пропозицію фірми за ставки зарплати 20; в) мінімальну ціну, за якої фірма буде реалізовувати продукцію, якщо ставка зарплати становить 25.

4. Функція пропозиції праці має вигляд: $LS=W-8$. Виробнича функція фірми-монопсоніста задана рівнянням: $Q=4L$. Ринкова ціна продукції становить 10. Визначте: а) кількість працівників, що найматиме фірма; б) функцію пропозиції фірми за умов, що вона лінійна.

Практичне заняття 16. Ринок ресурсів

Мета: закріпити теоретичний матеріал, вивчити особливості функціонування ринку праці.

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте умови максимізації прибутку підприємства за різних структур ринків блага і праці.
2. Якими шляхами профспілки можуть впливати на підвищення ставки зарплати?
3. Який шлях є більш ефективним? Доведіть.
4. Що означає подвійна монополія на ринку праці і які її наслідки?
5. Які фактори обумовлюють диференціацію ставок зарплати?
6. Поясніть сутність та необхідність інвестицій в людський капітал.

Навчальні завдання

1. Охарактеризувати умови максимізації прибутку підприємства, розглядаючи такі варіанти ринків блага та праці, як: чиста конкуренція, чиста монополія, монопсонія.
2. Пояснити сутність та інструменти, які використовують профспілки з метою впливу на попит і пропозицію праці та вплив цих змін на рівень зайнятості, ставку зарплати.
3. Обґрунтуйте як, з одного боку, монопсоніст, а з іншого, профспілки можуть розв'язати проблему встановлення ставки зарплати. Характеризуючи

причини диференціації ставок зарплати зверніть увагу на рівень освіти і підготовки робочої сили, умови роботи та мобільність робочої сили.

4. Поясніть сутність інвестицій в людський капітал, причини інвестування та охарактеризуйте такі види інвестицій, як: витрати на освіту, охорону здоров'я і мобільність робочої сили.

Тести

1. Якщо підприємство є конкурентом на ринках блага і праці, то воно максимізує прибуток за умов:

- 1) $MRPL=MFCL$;
- 2) $P*MPL=PL$;
- 3) $P*MPL= MFCL$;
- 4) $MRPL=PL$;
- 5) $MPL=PL$.

2. Якщо підприємство є конкурентом на ринку блага і монопсоністом на ринку праці, то воно максимізує прибуток за умов:

- 1) $MRPL=MFCL$;
- 2) $P*MPL=PL$;
- 3) $P*MPL= MFCL$;
- 4) $MRPL=PL$;
- 5) $MPL=PL$.

3. Якщо підприємство є монопсоністом на ринку блага і конкурентом на ринку праці, то воно максимізує прибуток за умов:

- 1) $MRPL=MFCL$;
- 2) $P*MPL=PL$;
- 3) $P*MPL= MFCL$;
- 4) $MRPL=PL$;
- 5) $MPL=PL$.

4. Подвійна монополія на ринку праці означає, що:

- 1) з боку пропозиції праці виступає профспілка;
- 2) працю наймає монопсоніст;
- 3) працю наймають багато підприємств;

- 4) працю пропонують багато працівників;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

5. Результатом подвійної монополії на ринку праці може бути:

- 1) більш високий рівень зайнятості порівняно з монопсонією;
- 2) більш висока ставка зарплати порівняно з монопсонією;
- 3) рівень зайнятості, що відповідає конкурентному ринку;
- 4) ставка зарплати, що відповідає конкурентному ринку;
- 5) усі відповіді правильні.

6. За інших рівних умов ставка зарплати буде більш високою:

- 1) для робітника, що має більш високий рівень освіти і підготовки;
- 2) для робітника, робота якого є менш престижною;
- 3) для більш здібного робітника;
- 4) для робітника, що працює на небезпечній для здоров'я і життя роботі; 5) усі відповіді правильні.

7. З метою підвищення ставки зарплати своїх працівників профспілка може:

- 1) збільшити попит на працю і зменшити пропозицію праці;
- 2) збільшити попит на працю і збільшити пропозицію праці;
- 3) зменшити попит на працю і зменшити пропозицію праці;
- 4) зменшити попит на працю і збільшити пропозицію праці;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

8. Лобіювання профспілкою законів, що обмежують міграційні процеси, використання праці дітей – це:

- 1) вплив на попит праці;
- 2) вплив на пропозицію праці;
- 3) вплив на попит і пропозицію праці;
- 4) дискримінаційні заходи;
- 5) заходи, що не пов'язані з ринком праці.

9. Дії і витрати, які впливатимуть на підвищення продуктивності праці, називаються:

- 1) стимулюванням;

- 2) лобіюванням;
- 3) інвестуванням в людський капітал;
- 4) субсидіюванням;
- 5) дотуванням.

10. Інвестиції в людський капітал – це витрати:

- 1) на освіту;
- 2) на освіту і охорону здоров'я;
- 3) на освіту, охорону здоров'я і мобільність робочої сили;
- 4) на освіту і мобільність робочої сили;
- 5) охорону здоров'я і мобільність робочої сили.

Розрахункові завдання

1. Фірма є чистим конкурентом на ринку блага і монопсоністом на ринку праці. Функції граничних і середніх витрат мають вигляд: $MC = 40L$ і $AC = 20L$. Граничний продукт праці характеризується функцією: $MPL = 40 - 4L$. Ціна одиниці продукції – 10 грн. Визначте кількість праці, що наймає підприємство, ставку зарплати і величину граничних витрат.

2. Виробнича функція фірми має вигляд: $Q=2L$. Функція пропозиції праці: $LS = 2 - 0,5W$, функція попиту на товар: $QD=16-P$. Визначте: а) обсяг продукції і кількість робітників, якщо фірма є чистим монополістом на ринку блага і монопсоністом на ринку праці; б) величину прибутку.

3. Фірма є монополістом на ринку блага і конкурентом на ринку праці. Вона виробляє продукцію за технологією, яка характеризується функцією: $Q=3L$. Ставка зарплати – 6 грн./год; функція попиту на продукцію монополіста: $QD= 12 - P$. Визначте кількість праці, обсяг і ціну продукції.

4. На ринку праці діє профспілка, яка максимізує сукупний дохід, який отримують її члени. Функції попиту і пропозиції праці задані рівняннями: $LD=102-W$ і $LS=0,5W+3$. Визначте: 1) ставку зарплати і рівень зайнятості; 2) величину, на яку ставка зарплати і рівень зайнятості відрізняються від конкурентного ринку праці.

Практичне заняття 17. Ринок ресурсів

Мета: закріпити теоретичний матеріал, вивчити особливості функціонування ринку землі.

Питання для обговорення

1. Поясніть сутність попиту і пропозиції землі.
2. Який взаємозв'язок існує між рентою і ціною землі?
3. Охарактеризуйте види земельної ренти.
4. Які ви знаєте підходи щодо визначення категорії „капітал”?
5. Які є види і фактори зміни позичкового відсотку?
6. Що може бути джерелом економічного прибутку?

Навчальні завдання

1. Необхідно довести абсолютно нееластичний характер пропозиції землі та механізм встановлення економічної (земельної) ренти.
2. На основі процесу дисконтування пояснити взаємозв'язок між рентою і ціною землі.
3. Охарактеризуйте абсолютну, диференціальну та монопольну ренти, пояснюючи їх основні відмінності та спільні ознаки.
4. Проведіть порівняльний аналіз підходів у визначенні суті капіталу за Марксом та іншими вченими.
5. Охарактеризуйте номінальну і реальну ставку позичкового відсотку та фактори його зміни такі як: ризик, термін, величина позики, монополізм кредитора на ринку.
6. Необхідно висвітлити такі джерела економічного прибутку, як: робоча сила, підприємницькі здібності і монопольна влада.

Тести

1. Плата за використання землі та інших природних ресурсів, кількість яких є обмеженою, називається:

- 1) ціною;
- 2) рентою;
- 3) ставкою;

- 4) відсотком;
- 5) прибутком.

2. Пропозиція землі є:

- 1) абсолютно нееластичною;
- 2) абсолютно еластичною;
- 3) з одиничною еластичністю;
- 4) еластичною;
- 5) нееластичною.

3. Основним фактором, що визначає величину абсолютної земельної ренти, є:

- 1) якість землі;
- 2) кількість землі;
- 3) пропозиція землі;
- 4) попит на землю;
- 5) усі відповіді правильні.

4. Диференціальна рента I:

- 1) виникає на кращих за якістю землях;
- 2) виникає на середніх за якістю землях;
- 3) виникає на гірших за якістю землях;
- 4) виникає на будь-яких за якістю землях;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

5. Диференціальна рента II:

- 1) є результатом додаткових капітальних вкладень в землю;
- 2) може виникати лише на кращих за якістю землях;
- 3) може виникати лише на середніх за якістю землях;
- 4) може виникати лише на гірших за якістю землях;
- 5) може виникати на краще розташованих землях.

6. Якщо власник здає в оренду землі, на яких можна вирощувати рідкісні культури, то він отримує:

- 1) абсолютну земельну ренту;
- 2) диференціальну ренту I;

- 3) диференціальну ренту II;
- 4) монопольну земельну ренту;
- 5) усі відповіді правильні.

7. Ціна землі – це:

- 1) плата за її використання;
- 2) дисконтована вартість земельної ренти;
- 3) податок від доходу з землі;
- 4) дохід власника від здачі землі в оренду;
- 5) правильні відповіді 2) і 3).

8. І. Фішер вважав, що капітал – це:

- 1) вартість, що самозростає;
- 2) ресурс тривалого використання, який в процесі виробництва створює більшу кількість благ;
- 3) вартість, що створює додану вартість;
- 4) виробничі відносини, які базуються на експлуатації найманої праці;
- 5) будь-який елемент багатства, який забезпечує власникові дохід упродовж тривалого часу.

9. Реальна ставка позичкового відсотку:

- 1) може перевищувати номінальну;
- 2) може бути менше ніж номінальна;
- 3) може відповідати номінальній;
- 4) це відсоток у грошових одиницях за незмінним курсом;
- 5) усі відповіді правильні.

10. К. Маркс вважав, що джерелом прибутку є фактор виробництва:

- 1) земля;
- 2) робоча сила;
- 3) капітал;
- 4) засоби виробництва;
- 5) підприємницькі здібності.

Розрахункові завдання

1. Попит на землю характеризується рівнянням: $QD=100-2R$. Площа

доступних земель становить 90 га. Якою буде ціна землі, якщо ставка банківського відсотку – 12? Держава встановлює рівень орендної плати на рівні 3000 грн. за 1 га. Як це вплине на добробут суспільства? (R–тис. грн.).

2. Ділянка землі реалізується за ціною 50 тис. грн. Рента становить – 4 тис. грн. Ставка відсотку – 10%. Чи вигідно купляти цю ділянку?

3. Фермер вирощує пшеницю і реалізує її на конкурентному ринку за ціною 4 дол. за бушель. Залежність обсягу виробництва пшениці від площі землі характеризує функція: $Q = 2000x - 3x^2$, де x – обсяг землі, (га). Скільки пшениці буде вирощувати фермер, якщо рента, яку він платить, становить 320 дол. за га?

4. Фірма-монополіст на ринку готової продукції має виробничу функцію: $Q = K^4$ за незмінних витратах інших ресурсів. Вона купує капітал на конкурентному ринку за ціною 8 грн. Функція попиту на продукцію фірми має вигляд: $Q_D = 20 - 0,5P$. Визначте обсяг капіталу, що необхідний для максимізації прибутку фірми

ТЕМА 9. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Практичне заняття 18. Інституціональні аспекти ринкового господарства

Мета: з'ясувати інституціоналізацію ринкових зв'язків між суб'єктам господарювання.

Питання для обговорення

1. Хто є засновником теорії суспільного вибору і як він пояснював механізм створення громадських благ?

2. Яким є обсяг суспільного блага за пропорційного розподілу витрат і вигоди?

3. Чи буде створена оптимальна кількість суспільного блага, якщо витрати розподіляються порівну, а вигода – ні?

4. Поясніть механізм створення суспільного блага за умов рівного розподілу вигоди і нерівного розподілу витрат.

5. Яка особливість створення суспільних благ за умов прямої демократії?

6. Що таке представницька демократія і як в її умовах створюються суспільні блага?

Навчальні завдання

1. Необхідно пояснити сутність теорії суспільного вибору з точки зору суб'єкта, що керується своїм особистим інтересом у випадку вирішення суспільних проблем.

2. Механізм створення благ пояснювати виходячи з порівняння граничної вигоди і граничних витрат.

3. Характеризуючи пряму демократію, необхідно пояснити механізм прийняття рішень на основі „середнього” виборця. Далі розглядати варіанти щодо розподілу вигоди і витрат, і порівнювати обсяг блага з оптимальним.

4. Представницьку демократію характеризувати за аспектами інтересів виборців та їх представників – розглядаючи питання обміну голосів і лобіювання.

Тести

1. Засновником теорії суспільного вибору є:

- 1) К. Маркс;
- 2) Дж. Б'юкенен;
- 3) У. Петті;
- 4) В. Парето;
- 5) А. Курно.

2. Для визначення обсягу суспільного блага використовується метод:

- 1) порівняння граничних витрат і граничної вигоди;
- 2) моделювання;
- 3) експерименту;
- 4) спостереження;
- 5) усі відповіді правильні.

3. Оптимальний обсяг суспільного блага означає, що:

- 1) гранична вигода перевищує граничні витрати;
- 2) гранична вигода менше ніж граничні витрати;
- 3) гранична вигода відповідає граничним витратам;

4) гранична вигода може бути як більше, так й менше ніж граничні витрати;

5) гранична вигода може бути як більше, так й відповідати граничним витратам.

4. За умов прямої демократії:

1) рішення приймається на користь тих, хто перебуває у середині „шкали інтересів”;

2) рішення приймається на користь, так званого, „середнього” виборця;

3) можна уникнути прийняття крайніх рішень, проте не завжди оптимізується результат;

4) рішення приймається на основі більшості голосів громадян;

5) усі відповіді правильні.

5. Якщо вигода від суспільного блага розподіляється пропорційно витратам:

1) то створюється більше ніж оптимальний обсяг суспільного блага;

2) то створюється менший ніж оптимальний обсяг суспільного блага;

3) то створюється оптимальний обсяг суспільного блага;

4) може створюватися як більший, так й менший ніж оптимальний обсяг суспільного блага;

5) може створюватися як більший, так й оптимальний обсяг суспільного блага.

6. Більший ніж оптимальний обсяг суспільного блага створюється:

1) якщо вигода розподіляється пропорційно витратам;

2) якщо вигода розподіляється порівну, а витрати ні;

3) якщо витрати розподіляються порівну, а вигода ні;

4) за будь якого розподілу вигоди і витрат;

5) правильні відповіді 1) і 2).

7. Менший ніж оптимальний обсяг суспільного блага створюється:

1) якщо вигода розподіляється пропорційно витратам;

2) якщо вигода розподіляється порівну, а витрати ні;

3) якщо витрати розподіляються порівну, а вигода ні;

- 4) за будь якого розподілу вигоди і витрат;
- 5) правильні відповіді 1) і 2).

8. За умов представницької демократії:

- 1) питання створення суспільного блага вирішується на основі більшості голосів виборців;
- 2) питання створення суспільного блага вирішується на користь тих, хто перебуває у середині „шкали інтересів”;
- 3) питання створення суспільного блага вирішується на користь, так званого, „середнього” виборця;
- 4) буде створена більша кількість суспільного блага ніж за умов прямої демократії;
- 5) усі відповіді правильні.

9. Лобіювання інтересів можливо:

- 1) за умов прямої демократії;
- 2) за умов представницької демократії;
- 3) за умов адміністративно-командної системи;
- 4) як за умов прямої, так й представницької демократії;
- 5) як за умов прямої демократії, так й за умов адміністративно-командної системи.

10. Представники громадян у законодавчих органах влади:

- 1) представляють інтереси лише виборців;
- 2) лише вирішують свої особисті питання;
- 3) можуть представляти інтереси виборців і вирішувати свої особисті питання;
- 4) не можуть лобіювати інтереси фінансових груп;
- 5) усі відповіді правильні.

Розрахункові завдання

1. Бізнесмени А, В, С вирішують питання про те, скільки найняти охоронців для охорони офісу, де розташовані їх фірми. Зарплата охоронця становить 1500 грн./місяць. Скільки охоронців буде найнято, якщо бізнесмен А отримує 60% вигоди, В і С – по 20%: а) за рівного розподілу витрат на оплату

праці; б) за розподілу витрат пропорційно вигоді? Залежність загальної вигоди від числа охоронців наведено у таблиці.

Число охоронців	1	2	3	4	5	6
Загальна вигода, тис. грн..	6,0	10,0	13,0	14,5	15,5	16,0

2. Адміністрація невеликого міста вирішила створити невеликий парк. Кожен мешканець повинен проголосувати „за” чи „проти”. Для створення і утримання парку мешканці повинні платити щорічно 12 тис. грн., причому кожен з них платить однаковий податок. В таблиці наведено щорічну вигоду, яку отримує кожен мешканець.

Мешканці	Щорічна вигода одного мешканця
А	1800
Б	260
В	1600
Г	1200
Д	600
Е	2200
Ж	1540
З	1700

Чи буде прийнятий законопроект щодо створення парку, якщо рішення приймається за умов прямої демократії?

3. Можливість молоді платити за навчання у вузі характеризується функцією: $P = 50 - 0,5N$, де P – плата за навчання (тис. грн.); N – число студентів (тис. чол.). Гранична суспільна корисність вищої освіти характеризується функцією: $MU = 70 - 0,5N$, де MU – гранична корисність (тис. грн.). Загальні витрати вузу на підготовку спеціалістів: $TC = 10N + N^2$. Визначте: а) число студентів, що відповідає максимуму корисності молоді; б) число студентів, що відповідає максимуму суспільної корисності; в) розмір плати за навчання і величину дотації за кожен тисячу студентів, що відповідає максимуму суспільної корисності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Ігнатюк А. І., Слухай С. В. Мікроекономіка : підручник. К. : Знання, 2007. 677 с.
2. Базилінська О. Я., Мініна О. В. Мікроекономіка : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 352 с.
3. Башнянин Г. І., Щедра О. В. Мікроекономічна теорія : навч. посіб. Львів : Новий Світ, 2007. 640 с.
4. Буряк П. Ю., Гупало О. Г., Стасюк І. В. Мікроекономіка : навч. посіб. К. : Хай-Тек Прес, 2008. 368 с.
5. Веріан Гел Р. Мікроекономіка : проміжний рівень. Сучасний підхід / пер. з англ. С. Слухая. К. : Лібра, 2006. 632 с.
6. Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Мікроекономіка : Практикум. 3-є вид. К. : Центр учбової літератури, 2010. 417 с.
7. Грязнова А. Г. Микроэкономика. Теория и российская практика : учебник. М. : КНОРУС, 2006. 624 с.
8. Косік А. Ф., Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2010. 437 с.
9. Петрушенко Ю. М. Мікроекономіка : теорія та приклади розв'язання задач : навч. посіб. Суми : Университетская книга, 2012. 320 с.
10. Пилипенко В. В., Пилипенко Н. М. Мікроекономіка. Практикум : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2009. 298 с.
11. Пиндайк Р. С., Рабинфелд Д. А. Микроэкономика : учебник для вузов. СПб. : Питер, 2011. 608 с.
12. Поплавська Ж. Б., Криса О. Й. Мікроекономіка : навч. посіб. К. : Алерта, 2011. 272 с.

Навчально-методичне видання

Павлов Костянтин Володимирович

Павлова Олена Миколаївна

Мікроекономіка

Методичні вказівки до практичних занять

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку __.02.2021. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times

Ум. друк. арк. 3,3. Зам. № __ Тираж 30 прим.

Друк ПП Іванюк В. П.